

hláská H

ročník XIV, 2003, č.4

Hraběcí sídlo v Seči

Petr Rožmberský

O dějinách farní vsi, dvora a tvrze Seče (původně Seteč), vzdálené asi 2 km od Blovic (o. Plzeň - jih), toho zatím nebylo mnoho publikováno. Pro starší období se dochovalo málo materiálů, dokumenty z mladšího období nebyly dosud vydány a zřejmě skrývají ještě nejedno překvapení.

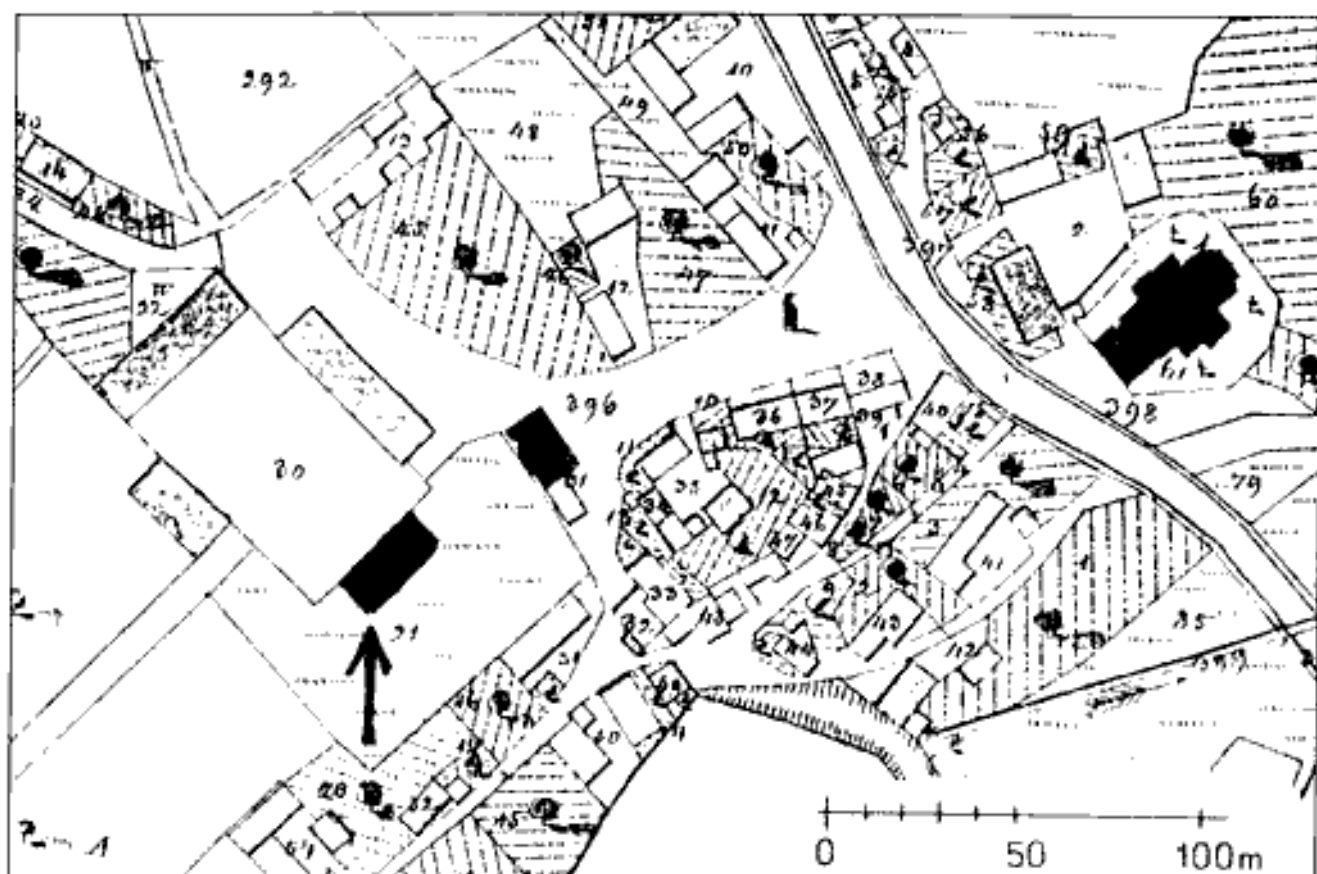
Drobná šlechta, užívající predikát po Seči, je připomínána téměř od počátku 14. století, zdejší kostel téměř od poloviny téhož věku. Oblíbená rodová jména byla Oldřich, Přeč a Jan, někteří příslušníci rodu se dávali na církevní dráhu. Poslední člen rodu je připomínán po husitských válkách. V 15. století patrně zanikla fara a možná i ves (ves údajně v té době patřila ke hradu Vlčejně). Dvůr Seč získal jakýsi Hulmata a po jeho smrti v závěru 15. století jej vlastnil Václav z Pejru. Majitel Vlčejna, Bořivoj z Donína, vpádl do Seče a dvůr mu zabral. Soud ovšem rozhodl, že musí poplužní dvůr v Seči Václavovi vrátit. Tak se samostatný statek Seč udržel, ves byla obnovena (či opět získána) a ke statku byly připojeny dvě nedaleké pusté vsi s pustými dvory. Statek byl potom v majetku bratrů Netunických z Nebílov, kteří roku 1545 prodali tvrz, dvůr a ves Seč a pusté vsi a dvory Blaždice a Sádek bratrům Tryclarům z Tryclar. Poprvé je zde výslovně jmenována tvrz, i když můžeme předpokládat, že tu šlechtické sídlo bylo již od 14. věku. Vladyka Zikmund Tryclar o několik let později zažaloval vlčejského pána Kryštofa z Roupova, že jej na královské silnici před krčmou u Vlčejna napadl. Roku 1566 je připomínána v Seči vdova po jmenovaném Zikmundovi, která spravovala statek pro sirotky (srovnej Sedláček 1893, 182; Bělohávek 1985,

301; Novobilský - Rožmberský 2000, 20, 23; Renner 1910, 109).

Dosavadní historiografie předpokládá, že statek byl potom připojen k Vlčejně, Vlčejn s příslušenstvím byl v závěru 16. století přikoupen k Hradišti u Blovic a jeho majitelé obdarovali sečský kostel v letech 1618 a 1659. Seč měla pak být od Hradiště roku 1665 odprodána k vznikajícímu rozsáhlému panství Dolní Lukavici (viz Bělohávek 1985, 301; Novobilský - Rožmberský 2000, 23 - 24; Sedláček 1893, 182, 218). Bylo to ale trochu jinak. Příslušnice rodu vlastnicího Hradiště s Vlčejnem, která roku 1628 koupila Malesice u Plzně, snad dostala Seč a sousední ves Chlum jako podíl na dědictví. Každopádně byly tyto dvě vsi po polovině 17. století v berní ruce zachyceny jako součást jejího statku Malesice a ona jmenovaná vsi pak odprodala k Dolní Lukavici. Ves Seč byla tehdy velmi malá; tvořilo ji mimo poplužního dvora jen 6 vesměs drobných poddanských usedlostí (Sedláček 1905, 248; Doskočil 1953, 456, 460, 466).

Seč. obytná budova v panském dvoře roku 1901 (pohlednice ze sbírky Z. Marínka z Plzně)

Seč, výřez z mapy stabilního katastru z roku 1838. Černě zvýrazněny kostel, škola a šipkou označená obytná budova v bývalém panském dvoře

Lukavické panství bylo potom tvořeno statky Řeňče, Dolní Lukavice a Seč, roku 1688 přikoupil hrabě Jan Rudolf z Morzinu statek Horní Lukavici (Doskočil 1953, 460). Lukavické panství pak roku 1699 prodal bratrovi Ferdinandu Matyášovi, který do Seče roku 1701 uvedl faráře Jana Václava Kusa (roku 1696 byla zřízena samostatná sečská matrika - Seč byla filiálkou blovičské fary). Hrabě Ferdinand Matyáš také v letech 1712 a 1717 rozšířil panství o statky Chlumčany a Letiny (Sedláček 1893, 179; SOA, Seč 1). Ferdinand Matyáš měl mít za první manželku Kateřinu von Pfürdt a jeho syn Ferdinand Maximilián František se roku 1714 oženil s Annou Kateřinou Novohradskou z Kolovrat a po smrti otce roku 1725 zdědil lukavické panství (Sedláček 1901, 749).

Při studiu blovičských matrik (do roku 1720) v souvislosti ze Seči zaujme zápis z července 1715, kdy je tu jako kmotr zapsán "Jeho Milost pan Ferdinand hrabě Morzin ze Seče" a z roku 1717, kdy je zmíněna jako kmotra "vysoce urozená paní, paní Kateřina hraběnka Morzinová ze Seče". V letech 1717 - 1720 je několikrát kmotrem v blovičském kostele také "pan Mikuláš Zach komorník sečský" (SOA, Blovice 2, 19). Do této doby připadá poznámka při panství Dolní Lukavice v edici tereziánského katastru, že vrchnost a sloužící při dvoře v Seči čítají celkem asi 30 duší a že tu na konci 16. století byla z vůle patrona vystavěna škola a při kostele byl špitál pro 4 chudé (Kolektiv 1970, 607).

Následné studium nejstarší knihy sečských matrik vedených samostatně od roku 1696 (SOA, Seč 1) přineslo množství důkazů, že v Seči dosti dlouho trvale žil hrabě Ferdinand Maximilián František z Morzinu s manželkou, dětmi a se svým dvorem. Také ves se zřejmě

rozrostla, i když jsou zde uváděni z hospodářů jen chlapníci a pak podruzi, ale objevují se i řemeslníci či "zaměstnanci". Tak sečské matriky hned od počátku zaznamenávají v Seči rychtáře, šenkýře a mlynáře, v roce 1697 je zmíněna "baba ze špitálu" (roku 1723 se stal otcem Šimon Widršperk "skutečný špitálník sečský"). Od roku 1704 jsou matrikou připomínáni v Seči kolář a krejčí, od roku 1705 zedník, od roku 1706 slouha a pastýř (pasák), od roku 1708 kantor, roku 1711 zemědělská kramářka, roku 1712 kostelník, od roku 1716 připomínán ponočný, od roku 1720 tesář a kovář (později "skutečný panský kovář sečský"), od roku 1721 švec sečský.

O chod poplužního vrchnostenského dvora se staral šafář, chov ovcí měl na starost polní mistr (ovčák) s ovčáckým pacholkem. Od května 1715 je často v matrice zmiňován Jan Jiří Sejkora sečský "rajtknecht", tedy jízdní pacholek (od závěru onoho roku je jmenován ještě jiný rajtknecht, nazývaný potom mladším; jeho povolání je jednou uvedeno česky jako "koníř"). Sejkora byl svobodník, pocházel od Mladé Boleslavi a jako "zasloužilý rajtknecht sečský" zemřel roku 1730 ve věku okolo 70 let.

Ovšem taktéž od května 1715 se nám v sečských matrikách objevují osobní sloužící vrchnosti; nám již známý sečský komorník Mikuláš Zach, od července téhož roku jsou připomínány sečské komorné a kočí, od roku 1716 správce (roku 1718 správce sečský a letinský pan Rudolf Tauchen), pekař (později "skutečný dvorský pekař sečský") a lokaj (jindy je označen jako "lokaj a stolník", roku 1724 jako kuchyňský písař a vzápětí jako sloužící), od roku 1717 panský kuchař Melichar Červ neb Wurm, od roku 1718 myslivec, od roku 1719 služby

a paní Anna Wurmová klíčnice sešská. Jediným úředníkem (nepočítáme-li správce) zachyceným matrikami byl v roce 1716 pan Štěpán Boháč obroční (pisař) sešský, ovšem později je označován jako lokaj. Roku 1724 zemřela čtyřladvacetiletá panna Kateřina Uldrichová, "vyučená krumplíka" (vyšivačka), je připomenut "skutečný sedlák sešský" a také sešský "forejt" - předjezdec (Vorreiter), jezdící před panským kočárem (Moldanová 1983, 68). Ferdinand Uldrich připomenutý roku 1724 jako "skutečný bishann(?) sešský" je počátkem května 1725 označen jako "skutečný laufer sešský" - z německého Laufer - běžec, tedy zřejmě rychlý posel. Komorník Zach a komorné, panny Eleonora Komendová a Anna Marie Saltzingerová, jsou občas označeni titulem "urozený/á" (SOA, Seč 1).

22. 1. 1716 se rodičům urozenému pánu panu Ferdinandovi svatě říše římské mladšímu hraběti z Morzinu pánu na Seči a Chlumu a Kateřině hraběnce Morzinové rozené hraběnce Kolovratové narodil prvorozený syn, který při křtu obdržel jména František, Ferdinand, Josef a Vincent. Za kmotra byl jeho děd Ferdinand Matyáš hrabě z Morzinu, pán na Dolní a Horní Lukavici, Chlumčanech, Řeněch a Seči, přítomni byli další šlechtici a také urozená paní Kateřina Morzinová hraběnka lukavická. 3. 1. 1717 se výše uvedeným rodičům (Ferdinand Morzin je označen jako pán na Seči, Chlumu, Letinech a Kbelnici) narodil druhorozený syn Karel František, Josef Ferdinand. Kmotrem byl příbuzný matky, křtu se účastnila Marie Kateřina Morzinová starší hraběnka lukavická. 31. 3. 1718 se hraběti (pánem na těchto statech jako při předešlém křtu) a hraběnce (v tomto a následujícím případě je nazývána "sešská") narodilo třetí dítě, dcera Anna, Karolina, Kateřina Josefa, Valpurga, Dominika a Bálbina, jejíž kmotrou byla Anna Kateřina hraběnka Morzinová rozená baronesa "de Pfird" paní na Lukavici. Čtvrté dítě se manželům narodilo 18. 2. 1722. Ferdinand mladší hrabě z Morzinu je tehdy nazýván dědičným pánem na Horní a Dolní Lukavici, Chlumčanech, Řeněch, Letinech a Seči, pánem na těchto statech je ale stále jeho otec Ferdinand Matyáš hrabě z Morzinu, který se v kmotrovství nechal zastoupit jiným šlechticem. Dítě obdrželo jméno Ferdinand, Jan Nepomuk, Josef, František, Dominik a Simeon. Mezi přítomnou šlechtou byla i Marie Kateřina Morzinová starší hraběnka lukavická. 30. 4. 1725 zemřel "mladý panáček jménem Joannes Nepomucensis", syn hraběte Ferdinanda z Morzinu, pána na Hotejši a Dolejši Lukavici, Chlumčanech, Řeněch, Letinech a Seči a byl pohřben vedle svých dvou maličkých bratrů (SOA, Seč 1); pohřby zmíněných bratrů matrika nezaznamenává.

Ve všech uvedených případech křtu hraběcích dětí křtil farář J. V. Kus novorozence ještě v den jejich narození "pro větší bezpečnost" na sešském zámku, ceremonie v kostele proběhly později. Šlo zřejmě o nebezpečí úmrtí novorozenců bez

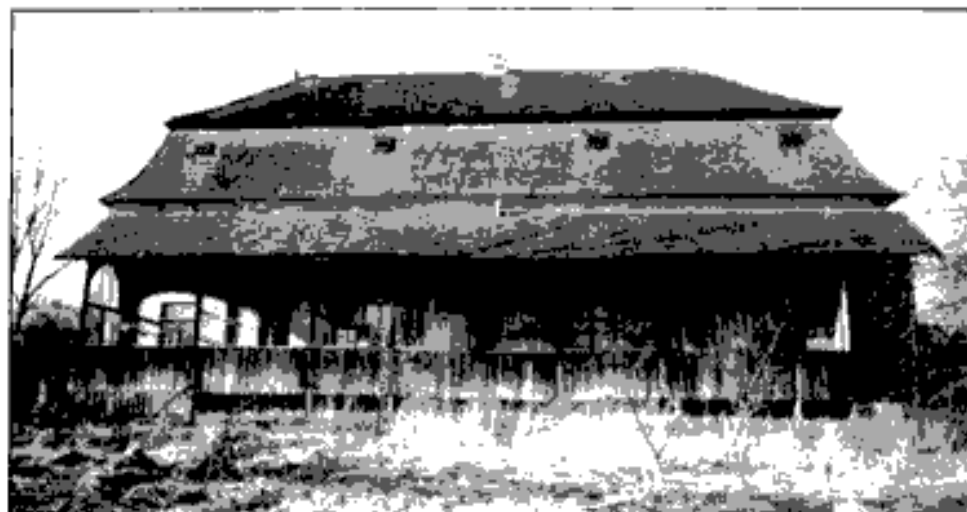
křtu, popřípadě o ochranu proti infekčním onemocněním (u poddaných byly případy křtu vykonaného doma ojedinelé). Zajímavější jsou ovšem zmínky o sešském zámku (v latinském originálu "in Arce Setzensi"). Výraz Arx je možné překládat jako hrad, tvrz nebo zámek, ale vzhledem k tomu, že ve dvou českých matričních zápisech je zmíněna služka "ze zámku sešského" a vyšivačka "zámku sešského" (SOA, Seč 1), bude nejspíšejší překládat latinské označení hraběcího sídla v Seči jako zámek. U zámku byla také okrasná zahrada, neboť od roku 1720 se v matrice vyskytuje Josef Pivní jinak Růžička, zahradník a poddaný sešský, syn zemřelého sešského zahradníka Jakuba Růžičky (SOA Seč 1).

Na základě uvedených skutečností je možné říci, že hrabě Ferdinand (Maximilián František) z Morzinu se brzy po sňatku s (Annou) Kateřinou Novohradskou z Kolovrat osamostatnil. Patrně jen po ústní dohodě s otcem Ferdinandem Matyášem, sídlícím na zámku v Dolní Lukavici, obdržel jako jakýsi "úděl" statky Seč (vsi Seč a Chlum) a pak i Letiny (vsi Letiny a Kbelnice), které ale formálně zůstávaly součástí panství Dolní Lukavice. Mladý hrabě se usadil v Seči, manželům se zde narodily 4 děti (3 zemřely) a hraběcí dvůr tvořili minimálně komorník, 2 komorné, vyšivačka, 2 lokajové, 2 služky, kuchař, pekař, klíčnice, a patrně také kočí, myslivec, oba rajtknechtí a další osoby, někdy i s rodinami (cca 30 duší). Tento stav zde trval přibližně 10 let a po 23. 5. 1725, kdy starý hrabě Ferdinand Matyáš v 83 letech umírá (pohřben u sv. Tomáše v Praze - SOA Seč 1), mladý hrabě ujal dědictví po otci a zřejmě přesídlil na honosný lukavický zámek.

Podle z počátku uvedené stručné historie sešského statku máme v 16. století v Seči doloženou existenci tvrze. Můžeme předpokládat, že tak jako v mnoha dalších případech stála v sešském poplužním dvoře, kde možná přeživala až do počátku 18. století. Otázkou zůstává, zda bylo hraběcí sídlo v Seči upraveno ze staré tvrze, nebo zda tu byl postaven nový zámek. Přikláníme se spíše k tomu, že došlo pouze k úpravě staré tvrze, neboť v podstatě hned po svatbě se hraběcí novomanželé přestěhovali do Seče. Také tu podle matrik nejsou připo-

Seč, obytná budova v bývalém panském dvoře, pohled z někdejšího nádvoří (foto A. Monhartová 2002)

*Seč, obytná budova v bývalém panském dvoře, pohled z někdejší zahrady
(foto P. Mikuláš 2003)*

menury osoby, které by se v Seči v souvislosti se stavbou zámku mohly vyskytovat (stavitel, malíř, štukatér) a ani stavební řemesla se výrazně neprojevila - zedník tu byl již před hraběcím příchodem, přišel pouze tesař (SOA, Seč 1). Označení drobného venkovského sídla při popluzním dvoře se v 17. století měnilo ze zastaralého "tvrz" na moderní "zámek" (v případě hrady tato změna pojmenování probíhala již od 15. století), takže zámek mohla být (a pravděpodobně byla) v Seči označována někdejší tvrz.

Jaké byly další osudy tohoto objektu? Při přesídlení mladého hraběte Ferdinanda do Dolní Lukavice s ním odešli i osobní sloužící. Hned na prvním listu sečské matriky je dodatečný zápis o požnecích sečského kamora ze 7. 2. 1726, zapsaný "v hraběcím dolnolukavském zámku v pokoji pana Mikuláše Zacha skutečného sekretáře lukavského". Ještě 29. června 1725 byl nazýván sečským komorníkem (SOA, Seč 1). Vidíme tedy, že nám již známý Mikuláš Zach šel se svým pánem do Dolní Lukavice a povýšil. Sečská matrika byla excerpuována do roku 1730 a zdá se, že zámek v Seči byl snad užíván k občasným pobytům vrchnosti, neboť tu i nadále zůstávali někteří zaměstnanci, jako rajtknecht Sejkora, pekař Pexa (do roku 1727; roku 1728 je už pekařem v Lišicích), zahradník, kuchař a správce Rudolf Tauchen se svou služkou. Od roku 1729 se tu vyskytuje "opatrný muž" Jan Jiří Khepl, "na ten čas ezachemacher (? jinde ezagchemacher) sečský" (snad od německého Zeichner - kreslí, rýsovač). Roku 1730 je sečský zahradník Josef Pivni nazýván alternativním jménem několi Růžička jnko dosud, ale Rozmaryna.

První badatel, který se o zdejším šlechtickém sídle zmínil, byl F. A. Heber, který počátkem 40. let 19. století napsal, že tvrz v Seči byla asi před 80 lety přestavěna na sýpku (Bukačová 2002, 370). Z toho se odvíjelel vzhled, že tvrz byla přestavěna na sýpku kolem roku 1760 (Faktor 1887, 108). August Sedláček uvedl, že sečská tvrz již dávno zanikla (1893, 182). Až v 80. letech 20. století se dozvídáme něco nového z tehdejších etnografických prací: bývalá tvrz původně ze 16. století, ép. 23, dnes kravin dělený toskánskými sloupy ze začátku 19. století (Poche 1980, 296). Jinde je uvedeno, že tvrz

byla roku 1760 přestavěna a vznikl u ní rozsáhlý komplex panského dvora, v němž dosud vyniká pozdně barokní budova s mansardovou střechou, která sloužila zčásti jako sýpka, zčásti jako obydlí správce (Bělohávek 1985, 301). Úplně nejnověji se hovoří o tom, že v panském hospodářském dvoře stávala sýpka, přestavěná údajně roku 1760 z tvrze. Zachovala se klasicistní obytná patrová budova s mansardovou střechou (Karel - Foud 2000, 141).

Někdy v 70. letech 20. století byl hospodářský dvůr v Seči až na obytné stavení

zbořen, kusy zmíněných sloupů se ještě povalují v okolí. Byli kdysi tvrzi a pak zánkem objektu kravina, už tedy nevíme. Z rozhovoru s pamětníkem vyplynulo, že ve dvoře neexistovalo samostatné stavení sýpky a jako sýpka bylo užíváno patro obytné budovy. Dosud stojící stavení s mansardovou střechou má v patře "sýpková" okenka. Zdá se tedy, že právě tento objekt je někdejší tvrzi, potom hraběcím sídlem - sečským zámek a následně sýpkou a bytem správce potažmo od počátku 20. století nových majitelů. Na mapě stabilního katastru z roku 1838 k němu přiléhá pozemek, označený jako louka; lze mít za to, že jde o někdejší okrasnou zahradu. Roku 1720 je matrikou zmíněn a následující rok umírá "opatrný muž" Matěj Hirs, hodinář sečský (SOA Seč 1). Je tedy možné předpokládat, že sečský zámek byl vybaven hodinami umístěnými v atice, která byla při přestavbě patra na sýpku okolo roku 1760 odstraněna. V době průzkumu nebylo obývané přízemí přístupné. Podle pamětníka (jednoho z restituentů) jsou všechny prostory přízemí klenuté, sklep vznikl až ve dvacátém století, zdi jsou prý až 140 cm silné

Použitá literatura a prameny: Bělohávek, M. a kolektiv 1985: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Praha: **Bukačová, I.** (editor) 2002: České hrady, zámky a tvrze, první díl, západní Čechy, František Alexandr Heber, Praha: **Doskočil, K.** 1953. Berní rula 2 - popis Čech r. 1654 I. Praha: **Faktor, F.** 1887: Popis okresu Blůvického. Praha: **Karel, T. - Foud, K.** 2000: Jižní Plzeňsko II, historicko - turistický průvodce. Domažlice, **Kolektiv** 1970: Tereziánský katastr český II. Praha: **Moldanová, D.** 1983: Naše příjmení. Praha: **Novobilský, M. - Rožmberský, P.** 2000: Hrad Vlčejov. Plzeň: **Poche, E.** a kolektiv 1980: Umělecké památky Čech 3. Praha: **Renner, J.** 1910: Šlechta Plzeňského kraje v půli XVI. století. Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze XVIII, 53 - 56, 107 - 109. Praha: **Sedláček, A.** 1893, 1905: Hrady, zámky a tvrze Království českého IX, XIII. Praha: **Sedláček, A.** 1901. Z Mraziva. Ottův slovník naučný XVII, 749 - 750. Praha, **SOA** - Státní oblastní archiv Plzeň, sbírka matrik, fara Blůvce 2, 19, fara Seč 1.

Bitva u Třebele ve světle terénního výzkumu

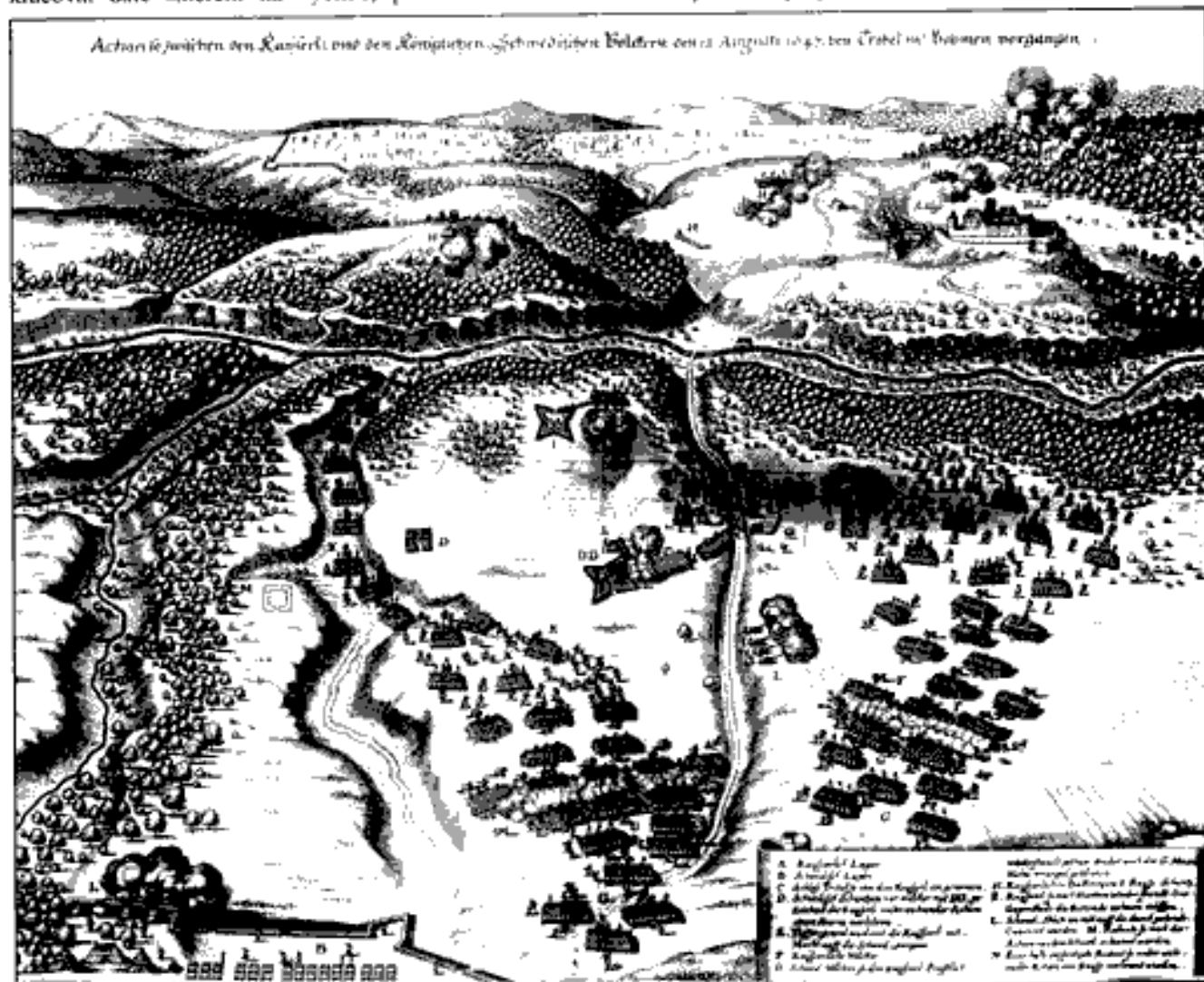
Václav Matoušek

V letech 1988 - 1989 a 1999 - 2003 proběhl v prostoru mezi městy Planou a Černošinem (o. Tachov) systematický terénní výzkum motivovaný dvěma mědiritiny, které v VI. svazku díla *Theatrum Europaeum* (Merian 1652) ilustrovaly popis bitvy u Třebele na přelomu srpna a září roku 1647.

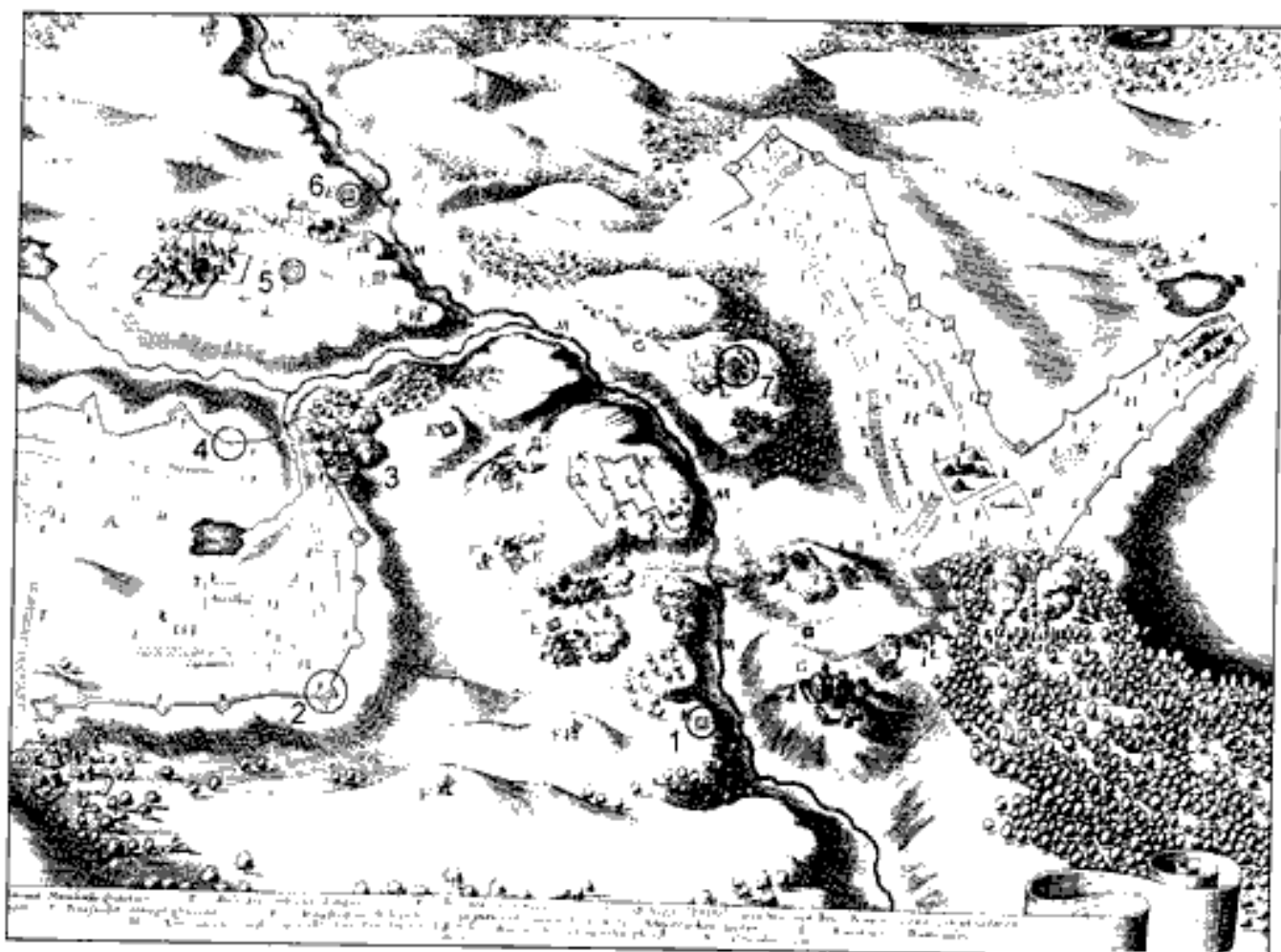
Třebelské střetnutí švédské a císařské armády přineslo rozhodující obrat v tažení, které na jaře roku 1647 zahájila švédská armáda pod vedením generála Karla Gustava Wrangela. Ze Schweinfurtu přes Bamberg dorazili Švédové nejprve k Chebu, který 26. června oblehli. Chebská posádka vydržela vzdorovat do 17. července. Císařská armáda vedená maršálem Peterem Melanderem zu Holzapfelfl přišla Chebu na pomoc pozdě. Pokus o osvobození města zahájili císařští 27. července, ovšem po dvou týdnech se stáhli zpět k Plzni, aniž by dosáhli svého cíle. Generálu Wrangelovi se tak otevřela cesta do nitra Čech. V pondělí 12. srpna vytáhli Švédové přes Kynžvart k Plané, kde se východně od města v úterý 3. srpna utábořili. Pouze malý dvacetiletý oddíl pokračoval dále směrem na východ, překročil hluboké

údolí Michelsbergského potoka (dnes Kosí potok) a obsadil nedaleký hrad Třebel. Císařská armáda na švédský postup reagovala v neděli 18. srpna přesunem k městu Černošinu, odkud vzápětí zahájila na hrad útok. Švédská posádka Třebele se vzdala 19. srpna. Po těchto úvodních bojích se obě armády opevnily každá na protilehlé straně údolí Michelsbergského potoka a v prostoru mezi hlavními tábory postupně vybudovaly soustavy malých předsunutých polních opevnění. K největší asi dvouhodinové bitvě došlo ve čtvrtek 22. srpna po poledni před čelem švédského tábora. Ovšem ani tento boj střetnutí nerozhodl. Ve čtvrtek 5. září opustilo třebelské bojiště císařské vojsko a následovano Švédové odtáhlo směrem k Tachovu. 7. září proti sobě obě vojska opět ležela v blízkosti kláštera v Teplé. Čechy opustili Švédové koncem září pochodem přes Kadaň a Žatec (podrobně in Merian 1647 a 1652; ke švédskému tažení do Čech v r. 1647 a ke kritice textů a vyobrazení v *Theatru Europaeu* podrobně Šimek 2000 a 2002 a Matoušek - Šimek v tisku).

Výzkum byl především zaměřen na kritické hod-

Bojiště u Třebele dne 22. srpna 1647, pohled z vrchu Hrotku směrem na východ (Merian 1652)

Bojiště u Třebele dne 19. srpna 1647. Výřez z mědirytiny publikované v 6. svazku Theatra Europaea (Merian 1652). 1 - císařská reduta u Svahů, 2 - nároží švédského tábora u Zlivi, 3 - švédská dělostřelecká bašta na vrchu Hrotku, 4 - část severní větve opevnění základního švédského tábora u Rešanova, 5 - švédská reduta u Otína, 6 - švédská reduta u Křinova, 7 - císařská dělostřelecká bašta u Olbramova

nocení mědirytin. Jejich srovnání s výsledky terénního výzkumu i s moderními mapami prokázalo především obecně vysokou míru věrohodnosti zobrazení krajiny. Detailní rozbor přinesl pozoruhodné informace, které přispívají k poznání procesu tvorby ilustrací v Theatru.

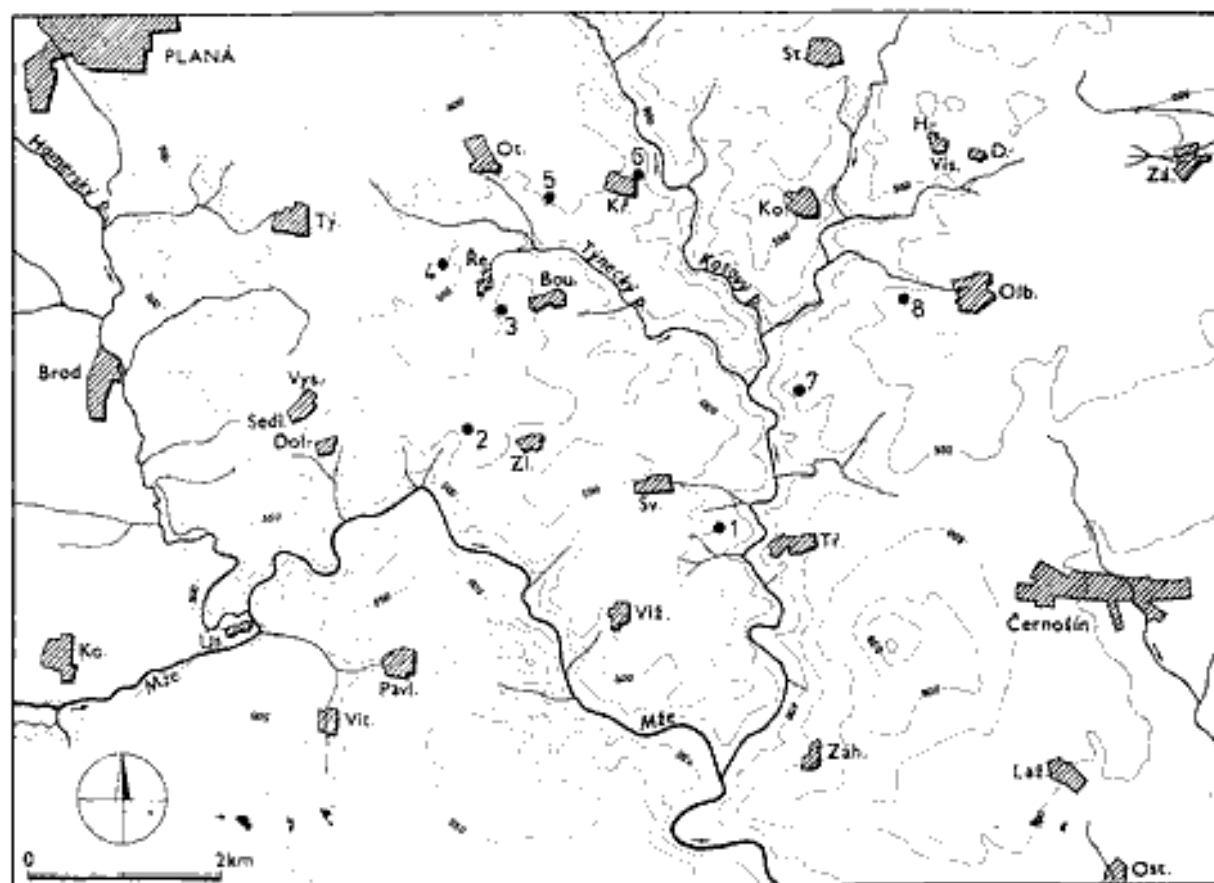
Na obou mědirytinách lze rozlišit tři základní úrovně zobrazení. Nejdůkladnější, nejpodrobnější a také nejpresnější je zobrazení "švédské" části bojiště, tj. prostoru západně od Kosího potoka. Mědirytina datovaná k 22. srpnu navíc naznačuje, že základním stanovištěm autora kresby byl s největší pravděpodobností vrch Hrotek (dříve Spitzberg, nadm. v. 585,7 m), na jehož vrcholu bylo v době bitvy zřízeno hlavní velitelství švédské armády. Ojedinelé nepřesnosti a omyly v zobrazení této části bojiště lze přičíst na vrub omezeným pozorovacím možnostem autora. Před čelem švédského tábora zobrazil dvě paralelní údolí vyběhající z údolí Kosího potoka směrem na západ - ve skutečnosti se jedná pouze o jedno údolí s řadou menších odboček. Při pohledu z Hrotku je však situace této zalesněné partie velmi nepřehledná. Druhou významnou chybou je absence vesnice Zlivi, která se v roce 1647 nacházela cca 1 km před jihovýchodním nárožím základního švédského tábora. Ves je však při pohledu z Hrotku skryta v hluboké roklí.

Druhou, podstatně schématičtější úroveň představuje "císařská" strana bojiště, tj. prostor východně od Kosího potoka. Přijmeme-li hypotézu, že stanovištěm autora byl

vrch Hrotek, pak nás nepřekvapí, že na mědirytinách chybí vsi Kořen, Stan, Horní a Dolní Viska a Olbramov. Do areálu bojiště tato sídla lze zahrnout (Olbramov byl severním opěrným bodem základního císařského tábora), ani jedno z nich však z Hrotku vidět není. Na druhé straně však můžeme na mědirytinách spatřit město Černošín, hrad Třebel i mlýny na Kosím potoce. Tyto lokality rovněž nelze z vrcholu Hrotku vidět. Je proto velmi pravděpodobné, že pozorování z Hrotku autor doplňoval ještě dalšími informacemi. V úvahu připadá jiné pozorovací stanoviště, informace vojáků z přední linie, zajatců či místních obyvatel.

Třetí úroveň zobrazení představují okraje mědirytin, zvláště západní, severní a východní okraj mědirytiny z 19. srpna a východní obzor mědirytiny z 22. srpna. Ve všech případech se jedná o zcela smyšlené kopcovité scenérie. Jejich smyslem snad bylo podtrhnout élenitý charakter terénu, možná se jednalo pouze o snahu zarámovat bitevní výjev do esteticky zajímavého rámečce.

P. Rožmberský publikoval v roce 1992 výsledky dosavadního poznání, které v prostoru bojiště znalo celkem 4 relikty polních opevnění: pozůstatky velitelského stanoviště švédské armády na vrchu Hrotku, švédské čtvercové reduty u Otína a Křinova a čtvercovou redutu císařské armády u Svahů. Průzkum v letech 1988 - 1989 P. Rožmberským uvedené lokality potvrdil, respektive rozšířil o identifikaci jihovýchodního

Bojiště u Třebel, současný stav. Lokality 1 - 7 souhlasí s číslováním na předějším vyobrazení, lokalita 8 - experimentální model reduty vytvořený v červenci 2002. Zkratky názvů vesnic: Bou. = Boudy, H. - D. Vis. = Horní a Dolní Víška, Ko. = Kořen, Kř. = Křinov, Olb. = Olbramov, Ot. = Otín, Ře. = Řešanova, St. = Stan, Sv. = Svahy, Tý. = Týnec, Tř. = Třebel, Viž. = Vižka, Záh. = Zádub, Zl. = Zlív (Křesha M. Fábíková)

nároží základního švédského tábora u Zlivi, části severní větve fortifikace švédského základního tábora u vsi Řešanova a o nález opevnění císařské dělostřelecké baterie u vsi Olbramova.

Identifikace na základě kombinace terénního pozorování a kartografických pramenů byla v letech 1988 - 1989, 2001 a 2003 doplněna archeologickými objevy. Nejdůležitější byla v letech 1988 - 1989 prozkoumána císařská reduta u Svahů, kde kromě soustavy řezů valy a příkopy byl proveden i systematický plošný objev vnitřní plochy. Dataci objektu do poloviny 17. století potvrzují nálezy zlomků keramických nádob, dýmek, o souvislosti s bitvou vypovídají nálezy železné dělové koule, olověných kulí do pistole a torza zámku muškety. Dílčí sondáže ostatních lokalit (švédské reduty u Otína a Křinova, nároží švédského základního tábora u Zlivi, torza severního křídla základního švédského tábora u Řešanova a opevnění dělostřelecké baterie u Olbramova) přinesly především další poznatky o konstrukci polních opevnění. Výsledky archeologických výzkumů jsme využili v létě roku 2002 při experimentální stavbě základů čtvercové reduty v blízkosti vsi Olbramova (Matoušek v tisku).

Při systematickém průzkumu krajiny třebelského bojiště jsme kromě reliktů polních opevnění objevili a dokumentovali množství dalších stop zaniklých lidských činností. Především se jedná o reliktů okrajových partií zemědělských areálů (terasovité soustavy mezních pásů, hromady kamene, terasové úpravy luk), dále

relikty zaniklé středověké či novověké povrchové těžby nerostných surovin a ojediněle i další stopy, jako torza zaniklých mlýnů a mlýnských náhonů nebo pozůstatky mlýní.

Poznámka. V letech 1988 - 1989 proběhl výzkum ve spolupráci Archeologického ústavu ČSAV (P. Meduna a J. Žeglitz) a Okresního muzea v Berouně (V. Matoušek). V letech 1999 - 2000 vedl výzkum formou studentských terénních praxí Institut základů vzdělanosti, v letech 2001 - 2003 Fakulta humanitních studií UK (vedoucí V. Matoušek).

Prameny a literatura: **Matoušek, V.** v tisku: Výstavba modelu polního opevnění z r. 1647 u Olbramova na Tachovsku. Příspěvek k poznání polních fortifikací ze třicetileté války. Rekonstrukce a experiment v archeologii; **Matoušek, V. - Šimek, J.** v tisku: Třebel 1647. Zobrazení bojiště ve světle archeologického výzkumu. Sborník příspěvků z konference Barokní Praha - Barokní Čechie 24. - 27. 10. 2001. Praha; **Merian, M.** 1647: Theatri Europaei fünfter Theil. Frankfurt am Mein; **Merian, M.** 1652: Theatri Europaei sechster und letzter Theil. Frankfurt am Mein; **Rožmberský, P.** 1992: Bitva u Třebel roku 1647. Hláska III, 29 - 32; **Šimek, J.** 2000: Úvodní studie k bitvě u Třebel z roku 1647. Kritika písemných a ikonografických pramenů. Praha, IZV UK, nepublikovaná diplomová práce; **Šimek, J.** 2002: Bitva u Třebel v Theatru Europaeu. Minulosti Západočeského kraje 37, 87 - 108.

Zaniklé tvrze v Semicích

Jiří Úlovec

Ves Semic se rozkládá asi dvanáct kilometrů západně od Nymburka (okr. týž). Ve středověku stávala v těsné blízkosti meandrujícího Labe, ovšem dnes, po regulaci řeky, je od něho vzdálena téměř kilometr.

Semic patří k velmi starým sídlům této části Nymburska. Dokladem toho je existence hradiště na návrší jižně od Semic, vzniklého snad již počátkem 10. století.²¹ Nicméně přímé zprávy o vsi jsou ve srovnání s výpovědi archeologických pramenů velmi pozdní. Víme, že nejméně od počátku 14. století patřila pražskému probošství. To v ní také nechalo vystavět kostel připomínaný poprvé roku 1352.²² Zřejmě jedním z prvních farářů u tohoto svatostánku byl Jan, kterého majitelé podacího práva ke kostelu vyměnili 9. února 1359 za Jakeše z Michalovic. Ten působil v Semicích dva roky, neboť 8. února 1361 byl vyměněn za vyšehořovického faráře Bohunka.²³ Ani Bohunek však v úřadu dlouho nezůstal, neboť 11. března 1364 jej nahradil Jan ze Záp a ten pak již 30. června 1365 byl vyměněn za Přibyslava z Častolovic.²⁴ Přibyslav je jmenován jako semický farář naposledy roku 1367, kdy byl povinen platit tzv. papežský desátek ve výši 48 českých grošů.²⁵

Po roce 1367 došlo v dějinách Semic k několika změnám. Je zajímavé, že do této doby potvrzoval faráře při tanním kostele vždy pražský arcibiskup. Snad to byl rovněž on, kdo dosadil po roce 1367 do úřadu Čenka. Když však Čenek zemřel, 17. listopadu 1386 obsadil semickou faru novým farářem Klementem Přibíkovým z Újezda Jeník ze Semic, nazývaný "eliens", tj. služebník.²⁶ Lze předpokládat, že patřil ke klientele pražského probošství, jejíž příslušníci vykonávali určité služby neznámého charakteru a jako protihodnotu drželi část semického statku. Zajímavé ovšem je, že zmíněný Jan byl pověřen potvrzením semického faráře, což nebylo právě obvyklé. Dalším služebníkem probošství byl pravděpodobně Vilém z Klučova "a ze Semic", připomínaný roku 1407 v soudní při českého krále Václava IV. s Matyášem z Čemnick.²⁷

Farář Klement zastával úřad semického faráře snad do počátku 15. věku a poté byl vystřídán Janem. Když ten pak na místo rezignoval, 4. května 1409 byla fara osazena Václavem z Nymburka, ovšem již 31. října téhož roku jej vystřídala jiný nymburský farář, Mikuláš.²⁸ Ten setrval v úřadě do roku 1414, kdy jej dobrovolně opustil a 16. března byl nahrazen Václavem z Českého Brodu.²⁹ Ve všech případech potvrdil jmenování faráře proboš Řehoř.

Zpráva z roku 1414 je poslední, kterou se dosud dočítáme k dějinám Semic v předhusitském období našet. Vývoj po roce 1420 je znám dosud neúplně. Semický statek patřící probošství byl počátkem husitské revoluce zabaven a přešel do světských rukou. Komu patřil, bohužel nevíme. Roku 1437 byl tanní majetek, poplužní dvůr s celou vsí a pozemky, povolán právem královské odumrti. Jelikož se k nymburskému úřadu v jednacím den 16. července nikdo nedostavil, další povolání bylo stanoveno na 9. září. Protože ani poté nebyl projevzen zájem,³⁰ ves přešla do držení panovníka, který nechal

4. října 1437 její část společně s tvrzi Přerovem nad Labem a celým panstvím Jindřichovi ze Stráže.³¹

Jedna část Semic se tak stala součástí přerovského statku, ale druhá tvořila několik následujících desetiletí samostatný statek. Jeho majitelem byl snad Petřik ze Semic, připomínaný roku 1454.³² Po něm tu seděl Václav Vrutický z Vrutice, jemuž patřil poplužní dvůr s polnostmi, část vsi a lesy s dalším příslušenstvím. Když v osmdesátých letech zemřel, roku 1489 byl majetek po něm povolán a český král Vladislav Jagellonský jej daroval Mstichovi Běšínovi z Běšin a Magdaléně z Mnichova. Po povolání se však téhož roku nečekaně přihlásila s nároky vdova Magdalena, která měla na Semicích zapsáno věno. Zdař je dostala nevíme, neboť známo je pouze to, že Mstich přenechal své právo k držbě roku 1491 Výškovi z Blaždic.³³

Také tato část Semic, mající snad až do počátku 15. věku samostatný vývoj, se záhy po roce 1491 stala součástí přerovského statku. Ke spojení obou dílů vsi muselo dojít před rokem 1524, neboť když téhož roku prodával Jaroslav ze Šelmerberka Přerov pražským městům, jeho součástí byla mimo jiné ves Semic s podacím právem k tannímu kostele.³⁴ Od té doby patřila k Přerovu, později byla připojena k brandýšskému panství a samostatnosti více nebyla.

Nastíněný vývoj Semic, sledovatelný prostřednictvím písemných pramenů, osvětlil historii vsi jen zčásti. Výše uvedená zpráva lze interpretovat tak, že ves patřila až do počátku husitské revoluce pražskému probošství, které řídilo její správu za pomoci služebníků - manů. Tento fakt by nebyl sám o sobě až tak zajímavý, neboť písemné prameny dokládají existenci obdobných manství na majetku církevních institucí v Čechách několik desítek. Semic jsou však dokladem toho, kdy ve vsi bylo zřízeno manství a správu zbylého majetku, který zůstal v přímé držbě probošství, zajišťoval další správce. Tuto skutečnost dokládá především urbář majetku pražského probošství, pocházející z počátku 15. století. Při popisu Semic je uvedeno, že zde stojí tvrz ("fortaliciun") a k majetku dále patří dvě popluži, louka, les, rybník s násadou a vinice, z čehož plynul majitelům roční plat 32 kop českých grošů, konečně rovněž manství.³⁵

Písemné prameny tak dokládají, že v Semicích existovala minimálně jedna tvrz, patřící přímo probošství, ovšem další tvrz lze předpokládat v souvislosti se zmíněným manstvím. Tento předpoklad pak potvrzují výsledky terénního průzkumu vsi a jejího okolí. První dokumentovaný průzkum zde provedli 15. září roku 1889 Jan Hellich, známý poděbradský lékárník a velký zájemce o historii regionu, společně s archeologem Josefem Ladislavem Pičem, Jan Hellich si o návštěvě zapsal:

"Po silnici jdoucí od Přerova odbočuje před obcí cesta vozová na levo do luk severně od Semic rozložených. Okolo Semic z té strany jest viděti starý tok labský, který velký oblouk činí a tím rozsáhlý pozemek do dvou třetin obklopuje, v němž nynější osada zahrnutá jest. Na tomto toku labském leží tvrziště, zvané u lidu Na záměčku. Vnitřek má o průměru 25 kroků, okolo jest

přikop a pak val, z něhož směrem k Labi část schází, možno, že ho ani nebylo. Val jest kolkolem krásně znatelný a stojí na něm starý dub. Val i tvrz jest polem a i na pravo od hradu k straně západní jest poloha zorána. Jak na tvrzi, tak i na velké části toho pole jsou k nalezení přehojné stěpy hrncové, a sice jak sprosté, tak i zdobené a na kruhu dělané. Nejobyčejnější ozdoba jsou kruhy rovné o rozmanitých tloušťkách a vzdálenostech, řidčeji jsou vlnice jednoduché a složené. Zvláštní ráz mají kraje nádob. Poloha na poli tvořila snad jakési předhradí.

Na téměř břehu toho starého, nyní úplně zarostlého Labe stojí ve vesnici samé u statku č. 21 náležející paní Barboře Černé na zahradě pod obcí hradisko zvané od lidu Na valech. O Velikonocích ze stráni valů kouřívají tam vajíčka. Vnitřek jest průměru 33 kroků kulatý, okolo zachovaný hluboký příkop, v němž místy i voda stává, a okolo jest vysoký val. I na téměř hrádka, který je do půle zorán, jest nalezeno mnoho tlustostěnných stěpů s výzdobami. Jeden zvláště má ornamenty lepené jako kdyby se prstem do vymačknuté hubičky důlek udělal. Hrádek tento jest tudíž větší a také zachovější prvního. vzdálenost pak od obou as 150 kroků. Jest to též úkaz dvou hradisek vedle sebe jako na Račanech u Poděbrad.¹⁷⁶ K ápisu Hellich připojil náčrt situace obou tvrzišť při obci (stovnej obr. 1).

Jan Hellich si snad o něco později zaznamenal také přehled nálezů učiněných na větším tvrzišti na zahradě čp. 21, zvaného "U Skopčků", kde byl objeven hrot železného šípů, nůžky, "kružídlo", část řetěza, háček, ostruha a ozdobné kování "od brašny" (obr. 2).¹⁷⁷

Poznauky získané při zmíněné "archeologické vycházce" využil J. L. Pič ve stati o průzkumu hradíšť ve středním Polabí z roku 1891. Zde zaznamenal, že tvrziště "Na zámkách" o průměru 25 kroků bylo zoráno. Jeho obranu tvořil tok Labe a bažinaté okolí, obdobně jako u tvrziště zvaného "Na valech" o průměru 33 kroky. To bylo podstatně zachovější, neboť zasahovalo do zahrady čp. 21, kde se dochoval příkop a část jádra. Právě na tomto tvrzišti byla nalezena nádoba naplněná mincemi z počátku 17. věku.¹⁷⁸

Údaje zjištěné Hellichem a Pičem publikoval bez dalších podrobností roku 1907 Antonín Podlaha.¹⁷⁹ August Sedláček sice uvedl několik málo historických údajů k dějinám tvrzišť, ale ta jen zaznamenal¹⁸⁰ a obdobně učinil mezi léty 1957 až 1985 v několika příspěvcích Antonín Hejma.¹⁸¹ Další zmínku o tvrzištích uvedl roku 1978 Jan Žižka,¹⁸² kdežto autorský kolektiv z roku 1989 opakovl již známé údaje Hellichovy a Pičovy.¹⁸³

Z dosud publikovaných zjištění a nových údajů zjištěných archivním průzkumem tak plyne, že severně od

Semic byla založena v bližší neznámé době dvě tvrziště. Jejich polohu zachytila katastrální mapa vsi z roku 1841 (viz obr. 3).¹⁸⁴ Severnější tvrziště mívalo jádro o průměru 25 kroků a jeho opevnění tvořil příkop, nadýmaný vodou z labského ramene, doplněný vnějším valem. O jeho vnitřní zástavbě nevíme pro jeho destrukci nic, vzhledem k rozměru jádra tu lze předpokládat jednu budovu obranné a obytné funkce. Druhé tvrziště, ležící z velké části na zahradě domu čp. 21, bývalo větší, neboť jeho jádro mělo průměr asi 33 kroky. Opevnění tvořil rovněž vodní příkop s vnějším valem. Ani o způsobu zástavby tohoto tvrziště není nic známo, ovšem i v tomto případě lze předpokládat existenci jedné stavby.

Obě tvrziště byla částečně zničena již koncem 19. věku, jak svědčí zápisy Hellicha a Piče. Během 20. století pak severnější zcela zaniklo, takže dnes se v terénu nikterak neprojevuje. V místech, kde leželo, je dnes zcela rovná plocha, proměněná v pole. Větší tvrziště bylo postupně také rozoráno a změněno v pole za zahradou u čp. 21. Dosud tu lze sledovat nepatrně zvýšené místo jádra obklopené sníženinou nad bývalým příkopem, zahrnutým materiálem z jádra a valu. Rozdíl obou úrovní však dosahuje jen několika decimetrů.

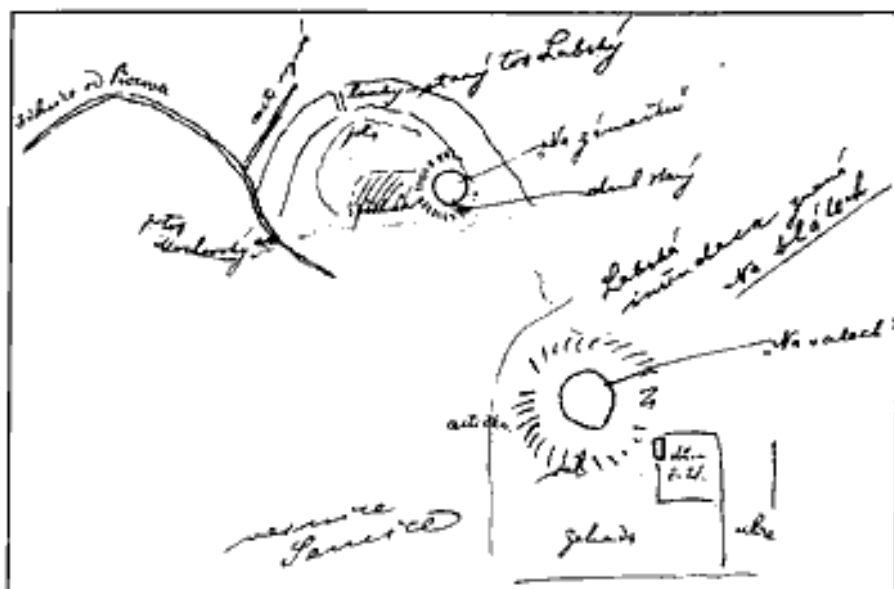
Obr. 3: Semice, výřez z katastrální mapy vsi z roku 1840. Severně od vsi se rozkládá menší tvrziště, na pozemku a zahradě u čp. 21 při severovýchodním okraji vsi pak tvrziště větší. Šrafování značeno objekty z nespáleného a tečkované objekty ze spáleného materiálu, plně vlnitý tok a plochy (kresba autor)

Věci dosud nejasnou je datace obou tvrzišť, tedy časové rozmezí, během něhož existovala. Nejstarší písemná zmínka umožňující nám předpokládat existenci jednoho z obou semických sídel se pojí s rokem 1368, respektive se jménem Jana se Semic. Zmíněný urbář z počátku 15. věku pak jednu tvrz přímo dokládá, zatímco druhá se pojila k tamnímu lénu, urbářem rovněž připomínanému. K zániku tvrzi došlo zřejmě ještě v průběhu 15. věku, neboť roku 1524 je zmíněna jen ves coby součást přerovského panství.

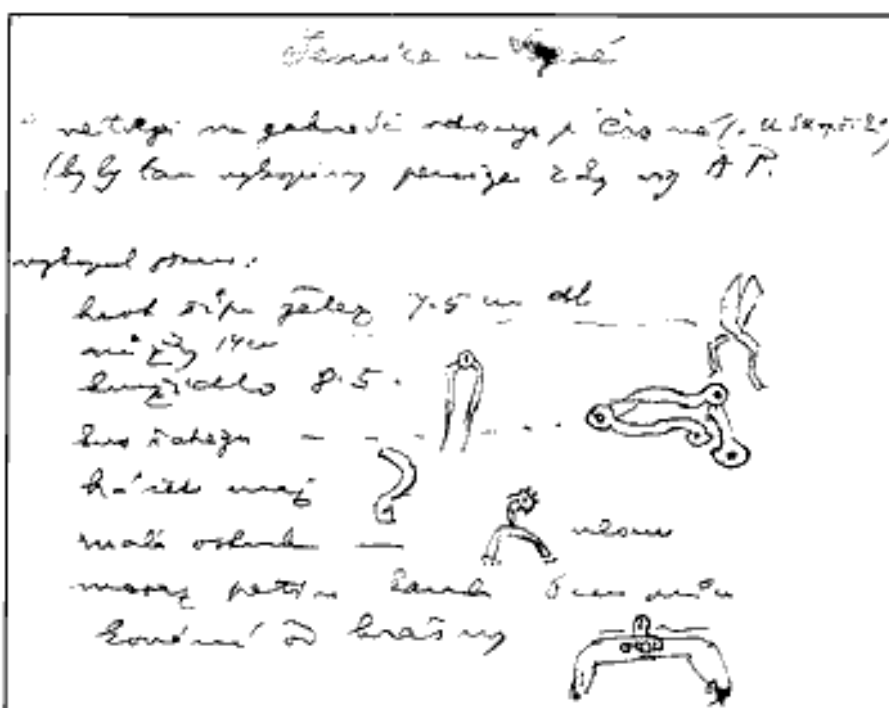
Více podkladů proto přináší vyhodnocení starších archeologických nálezů, učiněných přímo ve vsi či jejím okolí. Je známo, že osídlení Semic sahá do 10. století. Tehdy existovaloi jihozápadně od vsi na návrší "Semická hůra" okolo kóty 230 metrů nad mořem v poloze "Na vařech" hradiště neznámé funkce se zbytky opevnění, archeologicky sice dosud nezkoumané, nicméně náhodnými nálezy datované právě do období od počátku 10. do 12. století.²⁵⁾ Zřejmě maximálně do závěru téhož časového rozmezí lze pak klást rovněž část nejstarších nálezů učiněných na obou semických tvrzištích. Při jejich dataci je ovšem nutno mít na zřeteli, že mohly pocházet z bezprostředního okolí osídleného dřívě a na tvrzištích se ocitnout až po jejich zániku rekultivací půdy.

O určení doby vzniku tvrzišť se pokusil prakticky jen Antonín Hejna. Nejprve ji kladl, a to na základě datování nálezů z tvrziště u Žehyně hluboko do 11. století, později však interpretaci poněkud posunul výše a upozornil na problémy s tím spojené.²⁶⁾ I přesto se zdá být daleko pravděpodobnějším, že tvrže vznikly nejdříve na přelomu 12. a 13. věku, přičemž převaha nálezů učiněných na nich především Hellichem pochází dokonce až ze 14. a 15. století (srovnej obr. 2). K přesnějšímu určení snad bude možno přistoupit teprve po vyhodnocení dosud známých nálezů uložených především v Poděbradském muzeu a po dalším pokusu získat ověřené nálezy přímo z bývalého tvrziště za zahradou čp. 21. Už nyní však lze považovat semické tvrže za významný doklad rozvoje panských sídel v Čechách od 13. do 15. století.

Poznámky: I) K němu naposledy Sláma, Jiří, Střední Čechy v raném středověku, II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu, Praha 1986, s. 88 - 89, č. 111. 2) Registra decimarum papalium čili registra desátků papežských z dieceze pražské, ed. Tomek, Wacław

Obr. 1: Semice, náčrt situace vsi se dvěma tvrzišti podle Jana Hellicha. Originál uložen v Poděbradském muzeu

Obr. 2: Semice, nákres nálezů z většího tvrziště ležícího částečně v zahradě čp. 21. Originál uložen v Poděbradském muzeu

Wladiwoj, Praha 1873, s. 49. 3) Libri confirmationum ad beneficia eccleastica Pragensem per archidioecesim (dále LC), svazek 1/1, ed. Tingl, František Antonín, Praha 1867, s. 84 a 145 - 146. 4) LC 1/2, ed. Emler, Josef, Praha 1874, s. 42 a 65. 5) Registra decimarum papalium, c. d., s. 49. 6) LC 3-4, ed. Emler, Josef, Praha 1879, s. 188. 7) Desky dvorské Království českého, díl 7, první kniha půhonná z let 1383 - 1407, ed. Friedrich, Gustav, Praha 1929, s. 137 - 140, č. 362. 8) LC 6, ed. Emler, Josef, Praha 1883, s. 263 a 278. 9) LC 7, ed. Emler, Josef, Praha 1886, s. 109. 10) Archiv český (dále AČ) 36, s. 171, č. 93. 11) AČ 2, s. 452, č. 536, totéž Sedláček, August, Zbytky register králův římských a českých z let 1361 - 1480, Praha 1914, s. 205, č. 1496. 12) AČ 2, s. 462, č. 579. 13) Státní ústřední archiv (dále SÚA) - Des-

ky dvorské 17, fol. 63v. 14) AČ 28, s. 156 - 157, č. 2. 15) Emler, Josef. Deset urbárů českých z doby před válkami husitskými. Praha 1881, s. 307. 16) Poděbradské muzeum - Pozůstalost Jana Hellicha, sign. H 13.907. "Račany" je myšlena dvojice tvrzišť u Hradčan poblíž Žehuně na Nymbursku. 17) Tamtéž. 18) Pič, Josef Ladislav. Archaeologický výzkum ve středních Čechách. I. Stará hradiště na středním Polabí. Památky archaeologické a misopisné 15, 1891, s. 353 - 382, zde zvl. s. 365 - 366. K tomu srovnej údaje od téhož autora v díle Čechy za doby knížecí, svazek 1, část archaeologická, Praha 1906, s. 237 - 238, pozn. 14. O nálezu nádoby s mincemi srovnej Pičův příspěvek v patnáctém ročníku Památek archaeologických, s. 123. 19) Podlaha, Antonín. Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese českobrodském, Praha 1907, s. 227. 20) Sedláček, August. Místopisný slovník historický Království českého, Praha s. d. (1908), s. 795, a též. Hradby, zámky a tvrze Království českého, díl patnáctý, Kouřimsko, Vltavsko a j.-z. Boleslavsko, Praha 1927, s. 175. 21) Hejna, Antonín. Příspěvek k otázce původu a významu kruhového blatného hrádku v Čechách, Památky archaeologické 48, 1957, s. 218 - 237, zde zvl. s. 220 a 236, dále též. Příspěvek k poznání nejstarších panských sídel

v Čechách, Vznik a počátky Slovanů 2, 1958, s. 287 - 303, zde zvl. s. 299, a též. Drobná opevněná sídla doby přemyslovské v okolí Libice n. C. a v českém středním Polabí. Sborník Národního muzea, řada A - Historie, 39, 1985, s. 79 - 61, zde zvl. s. 86. 22) Žižka, Jan. Drobné feudální sídlo ve východním okolí Prahy, Architektura ČSR 37, 1978, č. 6-7, s. 307 - 308 a 312 - 314, zde s. 308. 23) Kolektiv. Hradby, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, svazek 6, Východní Čechy, Praha 1989, s. 442. 24) SÚA - Indikační skica, katastrální mapa obce Semice, Kouřimsko 354. 25) Kudrnáč, Jaroslav. Vývoj slovanského osídlení mezi pražským Povltavím, Labem, Sázavou a Výrovkou. Památky archaeologické 54, 1963, s. 173 - 223, zde zvl. s. 198 a 221, a dále Sláma, Jiří. Střední Čechy, c. d., s. 88 - 89, č. 111. V této souvislosti je nutno poznamenat, že Antonín Hejna a po něm i další badatelé zaměřovali polohy zvané "Na valceci", neboť takto bylo označováno nejen hradiště na Semické hůře, ale rovněž severněji položené menší tvrziště. S tím pak souvisí rovněž mylné označování jednoho ze semických tvrzišť jako "výšinné", neboť řečeno Hejnovou terminologií musela být obě tvrziště nutně "blatná". 26) Hejna, A. Příspěvek k otázce, c. d., s. 219, a též. Drobná opevněná sídla, c. d., s. 89.

Drobnosti, dodatky, opravy, informace, zajímavosti, ohlasy

Zámek Žihle očima Josefa Milera

V pozůstalosti zesnulého předsedy klubu RNDr. Josefa Milera byl nalezen nedokončený rukopis připravované práce o zámku v Žihle, který následuje. Snad se někdo chopí možnosti jej doplnit a dokončit:

Městečko Žihle leží asi 34 km severně od Plzně. Správně náleží do okresu Plzeň - sever, ale tradičně patřilo k Jeseníku a s ním náleželo do bývalého okresu Podbořany. Ač byla Žihle městečkem již ve 13. století, snad před rokem 1268 (Pelant...), její tvářnost ještě na počátku 18. století, jak dokazuje indikační skica (obr. 1), odpovídala téměř vsi čistě zemědělského charakteru. Až s rozvojem průmyslu, zde zastoupeného proslulou cihelnou a pilou, způsobil změnu její podoby. Žihle, až na krátkou epizodu na sklonku renesance, vždy byla součástí větších panství a byla spravována odjinud. Pozůstatkem této epizody je zajímavý objekt, který jako panské sídlo sloužil jen velice krátce. Otázkou je i jak objekt pojmenovat. Dobový název je tvrz. Není však jasné, do jaké míry je tento název pro náš objekt vhodný, když objekt nikdy nebyl opevněn a neobsahuje, kromě jediného detailu, ani reminiscence opevňovacích prvků jako ozdobných architektonických detailů. Budeme označovat objekt tedy jako zámek.

Zámek zůstal stranou pozornosti badatelů. Pojednán byl pouze v soupisových pracích, kde mu byla věnována minimální pozornost (Sedláček, Soupis 57, Soupis 82, Hradby...). I tak tyto práce přinášejí některé více než problematičné údaje. Starší vyobrazení je známo pouze ze Sedláčkových Hradů (Sedláček...), je však v mnoha směrech nespolehlivé.

Podívejme se ale podrobně na vlastní objekt. Jeho dnešní stav je superpozicí dlouholetého užití a užívání v převážně části jeho existenci a s tím spojených úprav a zanedbávání i tě nejelementárnější údržby v posledních letech. Přestože je objekt zanedbaný, není na pokraji fyzického zániku především díky relativně dobré zachovalosti střešy. Užití a užívání bez vyšších reprezentačních ambicí mělo však i svá pozitivní v podobě omezení stavebních zásahů na prostou údržbu bez snahy o náročnější architektonicky pojednané změny stavby. Díky této skutečnosti lze rekonstruovat renesanční podobu

budovy až do značných podrobností.

Zámek je dvoupodlažní stavba na obdélném půdorysu pod dvojími valbovou střechou opatřenou krytinou z eternitových káblon. Značně poškozená profilovaná římsa pod ní pochází z mladších dob. Celá stavba se ve své vnější tvářnosti snaží o pravidelný symetrický vzhled. Ten je porušen pouze u severozápadního nároží, kde komunikační uzel nutně stavebně narušil pravidelnost a symetrii dispozice. Vzhledem k minimálnímu zachování sgrafita, překrytí části nároží jinou budovou a dalším stavebním zákrokům nejsme dnes schopni ani potvrdit ani popřít, zda-li bylo nároží řešeno tak, jak to známe z jiných renesančních staveb; vytvořením alespoň částečně sluze zachování pravidelnosti pomocí slepých okenních otvorů a říztvnicích křesech ve sgrafitu.

Jižní průčelí o sedmi okenních osách bylo nejspíše zcela symetrické. Všechny odchylky od symetrie jsou zjevně mladšího data. V přízemí je ve střední ose umístěn bosovaný portál se zazděnými otvory pro kladky padacího mostu. Ty, jak se jeví podle úprav zdíva i úpravy vnitřních omítek, nebyly asi nikdy funkční a byly zazděny již v době výstavby zámku. Tak se dostáváme do rozporu s tvrzením knihy kolektivu autorů v knize o hradech, tvrzích a zámcích, kde je podle otvorů v portálu předpokládána existence padacího mostu. Jméno doklady pro existenci mostu kniha ale nepřináší (Kolektiv...). Protože je to v rozporu se stavem zdíva a omítek v zámku, považujeme toto tvrzení za nevěrohodnou kombinaci autora, který je vyslovil bez důkladnějšího poznání objektu. Portál byl rozšířen a tím značně poškozen; událo se to někdy po datu, kdy byl zámek nakreslen pro Sedláčkovy Hradby (Sedláček...), neboť zde je portál zachycen ještě neporušený.

Siepné pravidelná byla podle pozůstatků i fronta východní. Pět pravidelně rozložených okenních os ničím neupoutává. Do dnešní doby byla řada oken zazděna, ale po všech zůstal nějaký znatelný pozůstatek.

Severní fronta byla poněkud složitější. Její levá polovina ve frontálním pohledu odpovídá ve své rekonstruovatelné podobě jižní fasádě, je však z větší části překryta schodišťovým přístavkem, takže zde mnohem více než na jiných částech musíme užívat analogii a přesto je naše tvrzení více hypotézou

než doloženou skutečností. Portál zcela jiného typu než je portál v jižní frontě je též umístěn zcela ve středu severní fronty. Jedná se o velice prostý až strohý portál s hladkým klenákem a se cvikly, pouze je celý orámovaný všude stejným pravoúhlým ústupkem. Jsou orámovány stojky i cvikly, stejně profilovaná je i archivolta. Pravá polovina fronty za sebou skrývá komunikační prostory zámku a vzhledem k tomu je zde porušena symetrie a pravidelnost otvorů ve fasádě. Na podestě mezi přízemím a prvním patrem byly umístěny dva prevety, po nichž zůstal ve fasádě zazděný otvor. V tomto prostoru byla k zámku přizděna jakási přízemní stavba, podle pamětníků sociální zařízení pro pracovníky zaměstnané v objektu, po níž zůstaly na fasádě zámku interiérové omítky a různé živly. V tomto prostoru je možné očekávat užití iluzivních obrazů v omítce pro vytvoření dojmu symetrie, ale stav zachování omítek nedovoluje v těchto místech žádné poznání.

• Západní stěna zámku je přístupná jen zčásti. Při severozápadním nároží je k ní přistavěna mladší hospodářská budova, jejíž interiér není přístupný. V části přístupné zvenčí se opět fronta jeví zcela pravidelná ve zbytečných okenních otvory, i když většina je jich zazděných a relikty po některých jsou jen velice malé. Je přitom zřejmé, že právě na zakryté části nemohla být symetrie zachována vzhledem ke schodišti, pouze mohla být iluzivně doplněna, což opět není možno ověřit.

Celá fasáda byla patrně pokryta velice jednoduchým sgrafitem složeným z pravidelných obdélníků, které bez jakékoli změny přecházely přes nároží tak, že v jedné vrstvě obdélník končil na nároží, v druhé vrstvě pak byl obdélník přesně v polovině přehnut přes roh budovy. Sgrafito není téměř zachováno, pouze asi třetina obdélníku je zachována na severní fasádě mezi různými narušeními v její pravé části. Ostatní výzdoba je rekonstruována podle různé vymyté omítky projevující se pouze různou strukturou povrchu na východní fasádě. Novou omítkou byla opatřena pouze jižní fronta.

Interiéry jsou jednotné, v přízemí až na mázhaus klenuté, v patře plochostropé. Dvě místnosti v přízemí mají snížené stropy a tím jsou klenby zakryté, v ostatních místnostech jsou klenby nekově opatřené maltovými hřebínky. Celkově tyto štuky působí velice hrubě. Jestliže jsou veškeré detaily zámku strohé a prosté, zde se již jedná o zjevnou rustikalizaci až neumělost.

Dispozice interiéru není oproti zevnějšku geometrická. Centrální prostorem přízemí je plochostropý mázhaus. Ústí do něj oba zmíněné portály, nejsou však umístěny symetricky, ale při východní stěně mázhausu. Tyto portály byly původně jediné vstupy do zámku, všechny ostatní vstupy jsou proráženy až v mladší době. Přesto, že je mázhaus centrální prostorem, neústí do něj vstupy ze všech místností. Z dalších pěti místností v přízemí mají tři vstup do mázhausu, zbylé dvě při východní frontě jsou propojeny do úzké místnosti mezi mázhausem a místností při severovýchodním nároží. Mázhaus byl opatřen trámovým stropem, z něhož se zachovala pouze malá část při jižní fasádě, zbytek je opatřen stropem z tvárnice do travců. Mázhaus působí značně vyšším dojmem než přilehlé místnosti, což je způsobeno jejich zaklenutím. Dvě místnosti v přízemí mají vložené novější stropy. Místnost v jihozápadním nároží má strop rákosový se štukovým rámem a zakulaceným fabionem tvarů někdy z počátku 20. století. Místnost v jihovýchodním nároží má strop vložený někdy před 20 - 30 lety, sestavený z umakartových desek. Dvě místnosti v severovýchodním nároží mají klenby opatřeny pouze maltovými hřebínky, místnost přiléhající ke středu západní stěny má na vrcholu klenby čtvercové štukové zrcadlo. Podle pozůstatků nebylo zrcadlo užito jako plochy pro malbu.

V severozápadním nároží je umístěno pravotočivé schodiště, probíhající ve směru severní fasády. Vstup z mázhausu na dvě ramena schodiště, do sklepa a do prvního patra, je opatřen portálem s výraznou římsou. Schodiště do sklepa je uzavřeno dveřmi, které byly v době průzkumu zavaleny uhlím. Podsklepeny jsou údajně místnosti při západní fasádě a sklepy

jsou zatopeny. Levé rameno schodiště stoupá na podestu, kde jsou dva dveřní otvory do chodbiček uzavřených zazdívkou v severní fasádě. Jedná se patrně o pozůstatky prevetů, které byly užívány v nějaké formě až do počátku 20. století. Z podesty stoupá další rameno schodiště do prvního patra, kde je uzavřen vstup do střední prostory nad mázhausem neomítnutou cihlovou zdí. Celé schodiště je opatřeno šikmou valenou schodišťovou klenbou, nad podestou opatřeno maltovými hřebínky.

V patře zámku jsou zachovány pouze nosné zdi, ostatní rozdělení je provedeno lehkými dřevěnými příčkami v nové době. Z původního řešení je zde také schodiště na půdu. Protože jsou místnosti v patře nižší než v přízemí, je nad schodištěm z mázhausu na podestu pouze chodba, nad schodištěm z podesty do prvního patra teprve schodiště na půdu. Půda je opatřena podlahou z dusané mazanice položené na stropní konstrukci z loupané kulatiny. Krov stejně jako konštinová tělesa jsou mladšího data. Tak se dostáváme k druhému z problematických údajů. Podle kolektivního díla o hradech zámek a tvrzcích měl mít zámek ještě další patro (Kolektiv...), pro toto tvrzení jsme ale nenašli nejmenší doklad. Protože zmíněné tvrzení není ani nikterak doloženo, musíme je považovat za nevěrohodné.

Celkový dojem z žihelského zámku je, že se jedná o rustikální a strohou stavbu bez jakéhokoliv zdobného prvku. Architektonické zivárnění bylo asi obdobné jako u ostatních renesančních staveb, při bližším kontaktu se stavbou se však projevuje její strohost a naprostá nezdobnost.

Podívejme se však na historii místa a zámku. Přestože je znám dostatek údajů k uspokojivé rekonstrukci historie, nalézáme i zde problémy. Zde končí rukopis J. Milera.

Redakce

Obrazy z dějin Klubu Augusta Sedláčka druhá výzva

V dubnovém čísle jsme vyzývali členstvo k sepsávání příběhů z historie KAS. Práce budou publikovány ve sborníku k výročí 20 let klubu. Zatím došlo jen velmi málo příspěvků. Nyní, po dovolené, je tedy příležitost zasednout a sepsat příběhy ze života českých hradologů, jak je vidíte vy sami.

Redakce

Zřícenina Pořešina září do dále

Přijetím překvapením pro mě byla návštěva zříceniny hradu Pořešina u Kaplice (okr. Český Krumlov) na jaře roku 2003. Byl jsem zde již dvakrát a pamatoval jsem si ji zarostlou v hlubokém lesním porostu na ostrohu nad řekou Malší. Avšak od této sezóny se turisté mohou těšit na zcela jinou scenérii.

Pořešin je nyní "v novém" (foto J. Cukr 2003)

V areálu hradu byly totiž odstraněny všechny jehličnaté i listnaté stromy a hnědošedé zdi Pořešina tak září na přichozího již zdaleka. Hned je lépe vidět hradní příkop, hned se lépe fotografuje, hned je parádní výhled na Malší. Doufám, že i ve Vás zanechá návštěva Pořešina tak dobrý pocit a budete odjíždět tak spokojeni jako já (Hrady.cz).

Jiří Cukr

Problematika skalních hradů

Středověké skalní hrady představují jednu z nejpozoruhodnějších skupin hradní architektury. Podobně jako u jeskynních hradů jejich základní podobu určovala již samotná příroda. Zezela rozhodným problémem skalních hradů je skutečnost, že ani dnes nedokážeme zcela určit, který hrad v extrémním skalním prostředí vlastně je a který není skalním hradem. To je námětem tohoto článku.

Při pohledu na kastellologickou literaturu v Evropě od 19. století až po názory současných odborníků a badatelů zůstává rovněž definice skalního hradu až příliš rozpočítou. O definici skalního hradu se sice pokusil náš známý archeolog PhDr. František Gabrieli, odborník na hrady na pískovcovém podloží, ale přísné členění objektů nepřineslo lícený výsledek a nepřekročilo začarovaný kruh. Zde je nutné se zamyslet již nad vlastním problémem "skatulkování" hradních staveb. Tomuto dělení se ale nemůžeme vyhnout. Zde je však nutné si připomenout základní omýly.

Jž samotný pojem "skalní hrad" nelze řadit mezi stavební typy hradů, jako jsou hrad plášťový, bergfritový či blokový. Skalní hrad je zcela v rozích s pojmy výšinný, ostrožní, jeskynní nebo vodní hrad a nelze jej zásadně dávat do souvislosti se stavebním typem hradu. Skalní hrad proto může být blokové dispozice nebo plášťový či jiný.

Za základní prvek skalního hradu je považován jeho vstup. U jednoznačných skalních hradů, nazýváme je klasické skalní hrady, jde o soutěskový či schodištní přístup. Soutěskový je veden úzkou soutěskou či úzkou spírou mezi dvěma skalními bloky, případně využívá skalní rampu. Schodištní přístup je veden v zahraničí více rozšířenými schodištními věžemi. Schodištní není v příčině mezi skalními stěnami, ale ve věži přístupné ke skalní stěně.

Zda takový vstup dovozuje nazývat hrad "skalním" je teprve možné pozorovat na příkladech tří stavebně svěřitých staveb - Königsteinu, Liliensteinu a Sirotcím Hrádku. Dva první jsou atypickými příklady hradů na pískovcových stěnových horách. Ani jeden z těchto kdysi královských českých hradů, dnes ležících v Sasku, netvořil původně nepravidelnou zástavbu tzv. skalních hradů. Hlavní příbuznost s klasickými skalními hrady představoval vstup vedený skalní průrvou na náhorní plošinu. Ta nebyla ve středověku ani v jednom případě z naprosté většiny zastavěna. Jejich příslušnost ke skalním hradům je však přesto svým vstupem nesporná. Ke zcela jiné formě patří Sirotcí Hrádek na jižní Moravě. Vstup do předhradí na zcela izolovaném skalním bloku byl schodištní věží u hoku skály. Do vlastního jádra hradu vedl most přes hlubokou skalní průrvu. Vlastní hrad byl od okolního terénu oddělen druhou průrvou přecházející v příkop a silnou zdí bez přítomnosti brány. Existence hrany nebyla v původěm traktu prokázána.

Zcela zásadním problémem jsou hrady nespĺňující podmínky poměrně slušně vytyčené právě Františkem Gabrielem. Některé hrady v pískovci neobsahují soutěskový či schodištní způsob vstupu a proto pak mezi skalní hrady nejsou řazeny. V případě hradu Svojkova propojuje obě stavební části skalní tunel. Hrad Chlum - Kozlov je jednoznačně kombinací hradu skalního a ostrožního. Tento hrad svým hlubokým příkopem proti lítěbenu odpovídá řešení některých hradů ve francouzsko - německé oblasti. Snaha o vytvoření formy skalního hradu s absencí čelně izolované skály byla řešena vysekáním hlubokého příkopu a oddělením od okolního terénu, se vstupem řešeným soutěskovým či schodištním způsobem. V případě Chlumu - Kozlova zůstává otázkou, zda zminěný příkop není přirozenou, pouze jen upravenou průrvou. Naším dalším problémem zůstávají proto stavby přístupné obvyklým způsobem, a to branou s padacím mostem přes příkop.

Zdaleka jednoduší záležitosti jsou nepočetné hrady v extrémním skalním prostředí, vestavěné do skalních bloků, s ústřední stavbou přístupnou soutěskovým či schodištním způsobem. Za skalní hrad potom lze bezpečně počítat Vrabinec u Děčína, nebo z moravských Pulčín či Rabštejn u Rýmařova

V žádném případě zde není rozhodující druh horniny zminěných skalních bloků.

Existuje zde však nezanedbatelná skupina hradů s jedním, nejvýše dvěma skalními bloky. Tato skaliska nesla obranné i obytné jádro hradu, na většine hradního areálu zpravidla nalezneme pouze méně výrazné skalní bloky a balvany, ve skále tesaný příkop nikde nenacházíme. Extrémní vstup na skalisko ovšem není vůbec zanedbatelný a pro případné obránce měl mnohdy i značný význam. Příkladem takového hradu je třeba Hřibelek u Litoměřic nebo Adršpach na Náchodsku. Jádro hradu Humberku na Plzeňsku bylo dostupné po schodišti, věž Skalky u Litoměřic asi po mostku z paláce. Na čedičové sopouchy hradu Trosek u Turnova byl výstup schodištními věžemi. U některých hradů, jako u Chlumu - Kozlova nebo Nisicjky v Pojizetí existují dvě nebo více možnosti vstupu. Tyto hrady můžeme nazývat částečně skalními, avšak zdaleka lepší řešení je hovořit o hradech se skalním blokem.

Dalším rozhodujícím prvkem v posuzování jednotlivých lokalit a jejich zařazení ke skalním hradům je i rozsah skalní části v celém areálu hradu. Některé zcela jednoznačně skalní hrady mají svá předhradí opevněna klasickým způsobem nebo se předhradí přibližují neopevněným poplužním dvorům. Na severočeském Šaunštejně bylo předhradí v lítěbenové poloze, na blízkém Falkenštejně odpovídalo dokonce výšinnému hradu a u nedalekého Chrbského hradku vidíme soustavu valového opevnění s příkopy. Podobně celá řada jeskynních hradů v zahraničí má své předhradí mimo dutinovou zástavbu.

U některých hradů můžeme pozorovat skutečnost, že charakter skalního hradu získaly přestavbou v mladší stavební etapě. Příkladem jsou Frydštejn a Valdštejn v Českém ráji. Oproti tomu jsou hrady, kde původní podoba skalního hradu byla setřena přestavbou či zvětšením hradního areálu. Pro názornost sem patří Hrádek - Helfenburk na Litoměřicku nebo Oybín u Znavy. Sporna je původní podoba děčinského hradu. V mnohém případě o skutečné stavební podobě může ještě rozhodnout archeologický nebo stavebně historický výzkum.

Za těchto a jistě dalších okolností musíme každý jednotlivý objekt posuzovat zcela individuálním pohledem. Počet skalních prostor, množství záseků a základových žlabů, vrcholová plošina přístupná pouze schodištěm, průrvou či schodištní věží, výška vstupu nad terénem nejsou vždy jedinými prvky k určení skalního hradu. Rozsah skalní zástavby, využití skalních útvarů k výstavbě budov, věží a opevnění jako náhražka za vyžděná či dřevěná čisti, uměle vyrovnávané plochy a konečně i do skály hluboko vylámané příkopy jsou nezanedbatelné určovací prvky. Za takových okolností musíme hrady jako Vrabinec, Sirotcí Hrádek či Königstein bezpečně řadit ke skalním hradům. K nim je pak možné počítat rovněž hrady v extrémním skalním prostředí.

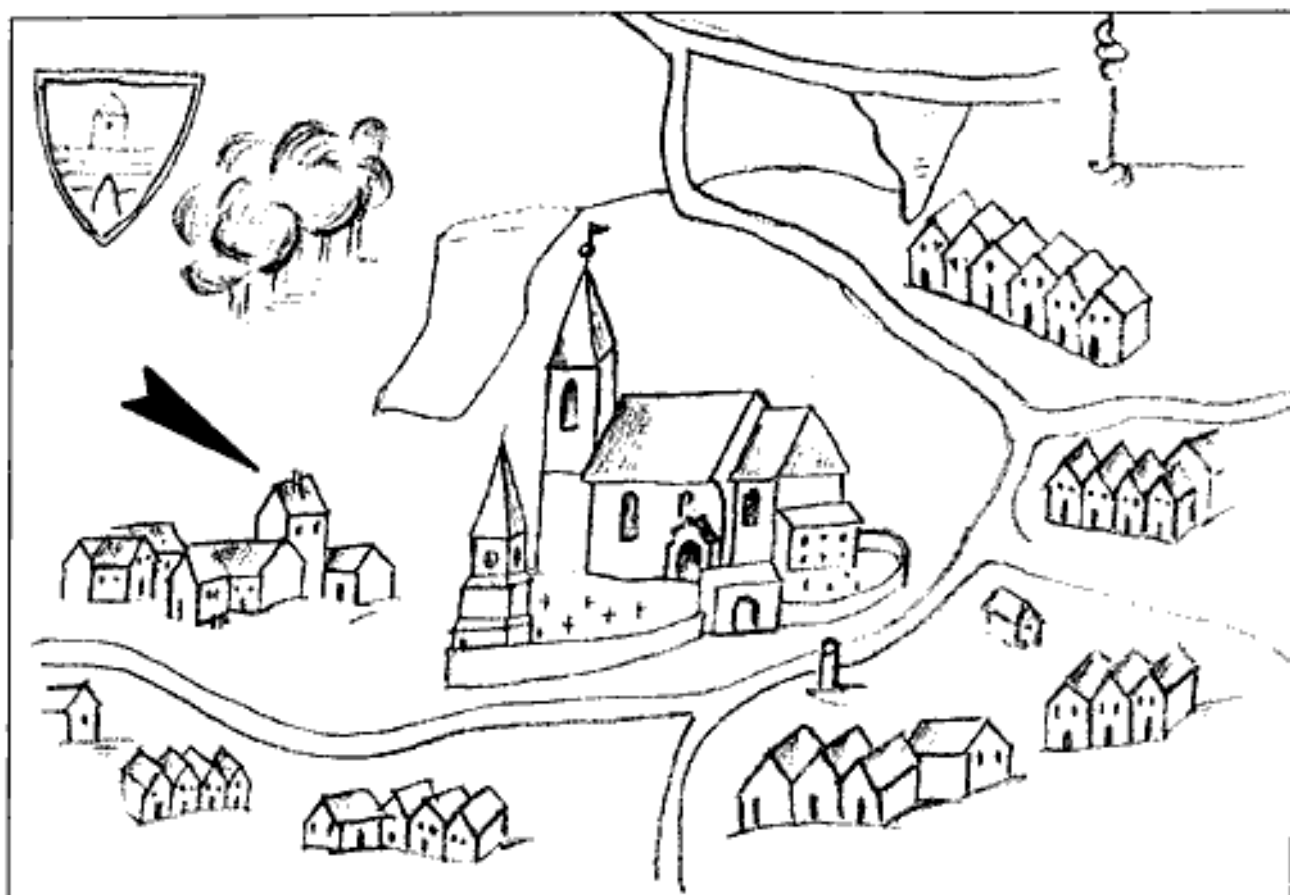
Oproti tomu hrady s nevelkým skalním jádrem lze považovat spíše za pouhé hrady se skalním blokem či bloky. Jejich architektonicko - přírodní charakter ovšem spíše ukazuje možnost hovořit o částečně skalních hradech. Přiznivci výše uvedeného řešení přijmou spíše názor hovořit o hradech se skalním bloky.

Věřím, že odezva k tomuto námětu přinese rozhodující výsledky k problematice co vlastně je a co není skalní hrad.

Zdeněk Fiser

Kasejovická tvrz podruhé

Pivní zminjky o pánech z Kasejovic (o. Plzeň - jih) jsou dochovány z roku 1264, počátkem 15. století byly Kasejovice připojeny ke hrabskému panství a zdejší tvrz, která již nebyla užívána k rezidenčním účelům, zanikla. Dochovalo se z ní severně od kostela výrazné zemní opevnění, tvrzisté je částečně zastavěno mladšími objekty. Tolik je zhruba možné o kasejovické tvzi zjistit v Encyklopedii českých tvrzí (II, Praha 2000, s. 285). Nedávno bylo na stránkách tohoto listu připomenuto, že ještě roku 1525 se v kasejovické tvzi sešli přední čeští páni a že tedy nezničila v 15. ale až v 16. století (Jirinec, V. 2003: Kasejovická tvrz. Hlaska XIV, s. 16).

Pohled na Kasejovice pravděpodobně z roku 1698. Tvrz označena šipkou

Další bádání posunulo datum zániku kasejovické tvrzi pravděpodobně ještě značně blíže k naší době. V kasejovickém

Kasejovice, současný stav zástavby tvrzíště. Parcelní hranice kopírují obvod venkovního valu a to i v místech již vyrovnaného terénu na jižní straně (zvýrazněno)

muzeu je uložena kresební kopie pohledu na Kasejovice, údajně provedená podle vyobrazení ze lnářského zámku z roku 1698. Kresba působí věrohodně k datu údajného vzniku a rovněž podle zobrazených detailů kostela. Zajímavá je v rohu hřbitova stojící zvonice, která byla asi dřevěná. Vlevo od kostela vidíme samostatně působící skupinku budov se sedlovými střechami, ze kterých vyniká věžová stavba, o jejíž obytné funkci svědčí zobrazený komín pod hřebem sedlové střechy. Tuto část kresby lze interpretovat jako pohled na opevněné sídlo, sestávající z několika budov nepochybně různého stáří a účelu. Jeho jádrem je věžová, dvoupatrová tvrť, stojící v centru do dnešní doby z poloviny dochovaného tvrzíště. Původní obvodové opevnění bylo v době vzniku kresby z pohledové strany nahrazeno nižší zástavbou a prostor před tvrzí zaujímal poplužní dvůr. Další zástavba městečka je zachycena pouze schématicky.

Tomáš Karel

Už jste četli...?

M. Trnka: **Genealogiá a heraldikou 1969 - 2002**. Příručka mapuje převážně rodopisnou práci badatelů sdružených v České genealogické a heraldické společnosti v Praze. Jde o přehled 1125 článků, statí, anotací, referátů a zpráv, publikovaných v časopisech společnosti v uvedených letech, obsahuje i popisy jednotlivých svazků, řad a ročníků. V závěru je připojen rejstřík, sestavený podle jmen autorů. Formát A4, 40 stran. Cena 48 Kč + poštovné, objednávky na adrese Rodopisné revue, nebo e-mailem: trnkas@volny.cz, tel. 251623667. Fakturu nebo peněžní poukázku přiložíme k zásilce.

Státní ústav památkové péče - **Výroční zpráva 2002**. Vydal Národní památkový ústav - ústřední pracoviště r. 2003. Formát A4, 95 stran. Mimo jiné obsahuje kapitoly: Plnění hlavních úkolů Státního ústavu památkové péče, Odborná péče o národní kulturní památky (po krajích), Bibliografie pracovníků a jiné. Bohatá fotodokumentace. Redakce děkuje za zaslání.

Památky středních Čech 17/1/2003, časopis Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště středních Čech v Praze (Sabinova 5, 130 11 Praha 3, tel. 274008283). Z obsahu: Žižka: O barokních hospodářských dvorech ve středních Čechách (1 - 24). Pešta: Zámecké sídlo v Tvoršovicích (33 - 45). Vácha: Zaniklý zámek ve Šternově (46 - 47). Kvalitní papír, množství dokumentace, formát A4, 52 stran, doporučená cena 60 Kč. Jako příloha tohoto časopisu vyšlo **Výroční zpráva 2002** výše uvedeného ústavu (A5, 128 stran). Z obsahu: Náplň činnosti ústavu, seznam zaměstnanců, jejich publikační činnost, plnění plánů zadavatelem, útvary památkové péče, útvary správy objektů a majetku, institucionální výzkum a vývoj. Péče o památky po okresech, seznam projektů a zaměření, jednotlivé objekty ve správě ústavu, povodeň, a jiné. Bohatá fotodokumentace. Děkujeme za zaslání. *Redakce*

Svorník 1/2003. Sborník příspěvků z I. konference stavebně historického průzkumu 4. - 6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy "Vývoj a funkce topenišť". Vydal Státní památkový ústav v Ústí n. L. a Služební pro stavebně historický průzkum v nakladatelství Unicornis v Praze 2003. 1000 výtisků, formát A4, 303 stran. Z obsahu: Skružný: Funkce a vývoj otopných zařízení v období od paleolitu po novověk. Hausertová: Teplovzdušné vytápění ve středověku. Cejpková: Topeniště dochovaná v hradebních kuchyních. Škabrda - Bolina: Otvory nad vstupy do místností v přízemí hradu Kamýka. Rykl: Příklady vytápění na stavbách 14. století. Panáček: Otopné zařízení obytného sálu ve Velké věži na hradě Kost. Gabriel: Otopná zařízení na hradě Heltěnburku u Ústíku. Hazlbauer: Vývoj stavební podoby a funkce kachlových kamen. Durdík: Kachlová kamna z manského domu na Křivoklátě. Chotěbor: Atypická kachlová kamna ve Starém královském paláci na Pražském hradě. Hanzlíková: Příklady způsobu vytápění zámeckých objektů v 19. století. Sborník lze objednat na adrese Daniela Houšková, Jičínská 5, 130 00 Praha.

P. Koblísa - D. Kovář: **Panská sídla jižních Čech**. Vydala Č. Budějovice 2003. Encyklopedická publikace vybavená množstvím černobílých snímků, s barevnou přílohou, mapou, seznamem zajímavých sídel a seznamem použité literatury. Jednotlivá hesla mají tři odstavce - historie, popis a literatura. Celkem je na území tří historických krajů, Budějovického, Prácheňského a Táborského, zachyceno a popsáno 413 lokalit. Kniha má formát A5, 213 stran, a je možné ji objednat na adrese Ing. Petr Mikota, U Bachnače 10, 326 00 Píseň. Cena pro členy KASu 200 Kč.

Vyšel 29. svazek edice Zapomenuté hrady, tvrze a místa od M. Sudové, nesoucí název **Hrady na Vltavotýnsku Týn, Újezdec a Karlshaus**. Formát A5, 48 stran, množství vyobrazení. Také tato publikace je k dostání na výše uvedené adrese.

Na téže adrese lze objednat i právě vycházející novinku **Jižní Plzeňsko 1/2003**, historicko-geografický sborník Muzea jižního Plzeňska v Blatovicích. Nový sborník formátu A5 o cca 100 stranách přináší z území okresu Plzeň - jih mimo jiné články Hajšman: Poddání na panství Dolní Lukavice v 17. století. Rožmberský - Machová: Tvrz Žďár ve Smederově. Karel: Hospodářský dvůr chotěšovského kláštera "Gigant" v Záluží. *P. Rožmberský*

Sborník ze semináře "Život na středověkém hradě ve 14. století", Předklásteří 2002. Redakce: J. Unger a J. Hanák. Obsah: J. Zaepal: Úvodní slovo (s. 7). V. Nekuda: Život na středověké tvrzi (s. 9 - 18). J. Unger: Problémy rekonstrukce života na středověkém hradě (s. 19 - 29). L. Belcredi: Předběhová zpráva o výzkumu hradu Skály u Nového Jmramova, okr. Žďár nad Sázavou (s. 31 - 45). J. Štětina: Z průzkumu starší části Nového hradu u Adamova (s. 46 - 62). L. Hošák: Vířik Petr na listinách Jemnice z r. 1227. Hodonina z r. 1238 a na falzu CDM II. 180 (s. 63 - 71). F. Musil: Informace o některých archeologických výzkumech na méně známých hradech a tvrzích ve východních Čechách (s. 72 - 75). Publikaci v ceně 99 Kč + poštovné lze objednat na adrese: Muzeum, 666 02 Předklásteří (tel. 549412293). *J. Unger*

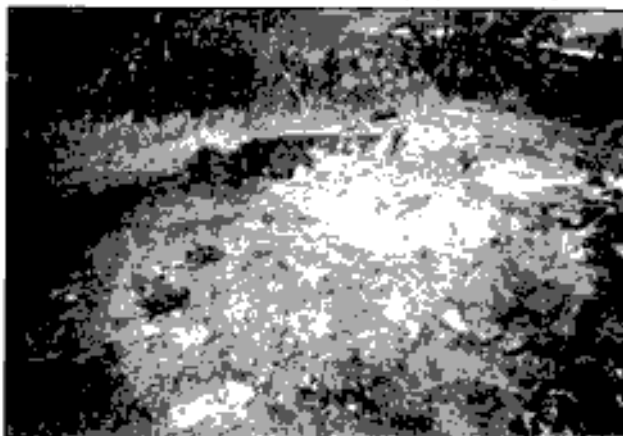
Z hradů, zámků a tvrzí

Informace převzaté z tisku nemusí vždy odpovídat skutečnosti.

Už druhá zeď se částečně zřítila během dvou let na dominantě Plzeňska, hradu **Radyní** (o. Plzeň-jih). V noci z 25. na 26. června 2003 se sesula část jižní vnitřní stěny paláce - asi 2 kubické metry zdiva (Plzeňský deník z 28. 6. 2003).

P. Rožmberský

Na počátku července 2003 jsme zaznamenali narušení rovné plošiny na vrcholu hradištního skalisku **hradu Mlývaldu - Radč** (o. Rokycany). Neznámi hledači pokladů zde rozkopali místo o rozměru cca 0,7 x 0,7 m a po provedení "průzku-

Mlývald - Radč: narušení vrcholové plošiny (foto Moudhartová 2003).

mu" vykopali materiál zčásti nahromilý zpět. Na povrchu se nyní nachází zejména promísené různé velikými kameny a kousky nuly. Že by byli hledači pokladů inspirováni starou pověstí, o níž se zmínuje Jan Čáka ve svých *Obtazích z Podhředska*?

A. Moudhartová

Na vyhotilý zámeček v **Zahrádkách** (o. Česká Lípa) pořádá místní občasná sdružení s majitelem, Karlovou univerzitou, dražby. Jsou draženy věci z pozůstalosti - např. oholené hřebíky z trávní; nejvyšší cena, a to 1300 Kč za jediný kus, zaplatil neznámý nadšenec. I když obvyklá cena za hřebík zpravidla nepřesáhne 50 Kč a tímto způsobem přispívají nadšenci a přátelé historie na budoucí obnovu (Mladá fronta Dnes z 25. 8. 2003).

Zámek v **Úsní** (o. Havlíčkův Brod), který byl za socialismu využíván jako léčebna dlouhodobě nemocných, byl ještě před několika lety zcela opuštěný a ničený vandaly. Po dvou neúspěšných dražbách ho koupil podnikatel pan Polák. Společně s rodinou jej vlastnoručně opravuje. Dosud investoval cca 1,5 ml. Kč (včetně za materiál). Vnitřek zámku (36 místností, jednovň) i park jsou v pořádku botově. Největší ošáek však stále čeká - a to vnější fasáda náročně na štuky. Zámek je trvale obýván rodinou majitele, část slouží k vystavením účelům a koncertům. Také zde má svou základnu místní Veteránklub. Připravuje a opravuje se někdy i pokoky pro turisty. Zámek je vybaven svým nábytkem nakupovaným na burzách a renovovaným majitelem (Mladá fronta Dnes, srpen 2003). *V. Lang*

Hrad **Veveří** (o. Brno - město) je veřejnosti přístupný od r. 1999 po přechodu do správy Památkového ústavu v Brně z akciové společnosti Vevří. Hrad od 2. světové války chátral a publiková trasa bez mobilizace umožňuje pohled na zajímavé detaily dřívě selované pod vrstvou omítek.

Na rozsáhlé hradištní zřícenině **Blansk** (o. Blansko) s dochovanými částmi západní a severní strany paláce leží přes zdi tři kměny padlých stromů, které rozsuší nebezpečně zdivo.

Původně předsumitě opevnění **Nového hradu** u Adamova (o. Blansko) byla po historizacích upravena přeměněno na lovecký zámek. Zříceninu koupila v r. 1990 21. ZO ČSOP za účelem vytvoření ekologického centra výchovy. Organizace na

hradě provádí necitlivé úpravy (viz J. Štětina, Nový hrad u Adamova, Hláska 2003/XIV, č. 1).

Zámek a hrad **Boskovice** (o. Blansko) byl počátkem 90. let 20. století navrácen pěti sourozencům, potomkům Alfonse Karla a Marie Mensdorff-Pouilly. Zámek zůstal zpřístupněn a hrad majitelé pronajímají původnímu kastelánovi z dob správy Památkového ústavu v Brně. *V. Machová*

Zprávy z klubu

Rada

Kontaktní adresa: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Tel. 604261000.

Pokladníci poboček zašlou Radě před koncem roku předplatné Hlásky na rok 2004 (40 Kč) a "desátek" za rok 2003 (10 Kč), a to nikoli složenkou, ale na účet KASu č. 0721629319/0800. Jmenné seznamy předplatitelů Hlásky a plátců desátku budou zároveň zaslány na adresu Rady. Jen tak bude možné dostat první Hlásku 2004 včas. Pokuste se tyto požadavky vyřídit správně a do konce roku, aby nám nevznikaly zbytečné problémy. Členové, kteří v letošním roce přispěli do Hlásky, mají ročník 2004 zdarma a bude za ně zaplacen jen desátek. Jsou to z pobočky Plzeň **Rožmberský, Menčík, Jiřinec, Machová, Procházka, Brtek, Mikota, Krčmář, Knoll, Richterová, Anderle, Ambrosová, Lang, Karel, Monhartová**, z pobočky Praha **Synek, Durdík, Varhaník, Úlovec**, z pobočky Brno **Štětina, Švehla, Unger**, z pobočky Zlín **Hoza, Sadílek, V. Svoboda**, z pobočky Hradec Králové **Fišera**.

Redakce očekává od členů příspěvky, jimiž se podělí s ostatními o výsledky svých bádání, nebo alespoň drobná sdělení do rubriky Z hradů, zámků a tvrzi, neboť jejich postřehy z dění na těchto objektech mohou být značně důležité. Těšíme se.

Konference Dějiny staveb 2004

Konference se koná ve dnech 1.4. – 4.4. 2004 v Nechtětech. Aktuální informace sledujte na www.evilda.cz. Přihlášky budou zasílány v průběhu listopadu.

Texty příspěvků do sborníku Dějiny staveb 2003 možno zasílat do konce října 2003.

Pobočka Plzeň

Kontaktní adresa: KAS pobočka Plzeň, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Tel. 604261000.

Na klubových schůzkách každou první středu v měsíci se o prázdninových měsících přednášky nekonaly, v září seznámil JUDr. Knoll přítomné s problematikou lapkovství se zaměřením na hrad Skálu.

Opět se přiblížilo období, kdy je třeba zaplatit členské příspěvky. **Pozor!** Není možné již platit na účet, pouze osobně proti potvrzení nebo přiloženou složenkou, a je nutné zaplatit nejpozději do 15. prosince. Normální příspěvky činí 90 Kč, z toho 40 Kč je předplatné Hlásky na rok 2004 a 50 Kč jsou vlastní členské příspěvky, z nichž pobočka odvede Radě desátek (10 Kč). Autoři publikující v tomto ročníku Hlásky zaplatí jen 50 Kč, členové neoděbirající Hlásku (rodinní příslušníci a podobně) zaplatí pouze 20 Kč.

Podzimní členská schůze se koná ve středu 22. října od 16.30 hod. v zasedací místnosti Národního památkového ústavu v Plzni v Prešovské ulici, dům "U slunce". Na programu je přijímání nových členů, volba funkcionářů pobočky, dořešení knihovny pobočky, naplánování dalších akcí a přednáška.

V sobotu 25. října se uskuteční vycházka na Plasko pod vedením P. Rožmberského. V 8.02 odjezd z Hlavního nádraží

ČD do Plas, kde nás R. Loničková provede cisterciáckým klášteřem, ale navštívíme i běžně nepřístupné objekty, jako kostel, prelaturu a královskou kapli. Poté se přesuneme do Nebřezin a po jejich prohlídce navštívíme tvrziště Semlov nad vsí a pak půjdeme do Kaznějova na vlak. Celkem ujdeme asi 10 km a očekáváme hojnou účast členstva.

Podzimnímu zájezdu do oblasti Slavkovského lesa nakonec počasí přálo, i když to ještě den před zájezdem vypadalo nevalně. První zastávkou byl Dolní Kramolín, kde nám průvodce Mgr. Krčmář (jemuž děkujeme) ukázal několik míst, kam je kladeno zdejší sídlo. Nejvíce se líbil hospodářský dvůr tepelského kláštera. V Drmoulu jsme podle jen nepatrných terénních náznaků lokalizovali tvrziště na protější břeh Zámecského rybníku než bylo dosud kladeno. Podezřelý pahrbek u Jezevčího pramene nedaleko Kynžvartu zůstává záhadou. V hezké poloze je hrad Boršengrýn, ovšem chata stojící v jádře hradu by měla být odstraněna. Do literatury nedávno uvedená lokalita u Dolního Žandova je patrně sterilní skalou s osazenou poškozenou bystou nám neznámé osoby. Pak přišla anabáze - za devatero horami a devatero hrázení pěšky obtížným terénem dorazilo po hodině k cíli, bezkému tvrzišti zvanému asi nesprávně Těšov, jen 15 nejvytrvalejších. Na protrhaných hrázích zaniklých rybníků bylo možné pozorovat klasická rybníční zařízení - obtokové strouhy. Ze zámku v Žitné, zaniklé po 2. světové válce, zbylo jen místo a trochu kamene, kde se pase dobytek. Elektrický ohradník nás od návštěvy místa neodradil, i když si jeden z účastníků zopakoval příhodu faráře Otíka z Troškova filmu. Zajímavý kopeček je také u Lazů, ale jeho interpretace je nejistá. Následoval přesun na tvrziště zvané Smraďoch, kde v rašeliništi z louže vyvěrají nevoňavé bublinky plynu, a na závěr jsme zajeli do Chodové Planě, kde je známá restaurace "Ve skále" s muzeem, umístěná v bývalých pivovarských sklepech. Je tu několik stovek míst k sedění, ale bylo beznadějně obsazeno především německy a ruský mluvícími hosty. Spokojili jsme se krátkým občerstvením u nedalekého stánku. Jak jsme se dozvěděli z informační tabule, nevybočila návštěva tohoto místa z kastelologické náplně zájezdu, neboť na uvedenou skálu je kladen "chodský hrádek". Účastníci zájezdu vyplnili průvodci dotazník týkající se sporných lokalit a odváželi si nejen spoustu dojmů především z nádherné přírody Slavkovského lesa, ale i houby, nalezené hlavně na dně vyschlých rybníků.

Informace od dalších poboček redakce do uzávěrky tohoto čísla neobdržela.

Kontaktní adresy na pobočky:

Pobočka Praha: KAS pobočka Praha, PhDr. Jiří Úlovec, Tl.

Milady Horákové 133, 166 21 Praha 6 - Dejvice.

Pobočka Hradec Králové: Ing. Jiří Slavík, Nerudova 1210, 517 41 Kostelec n. Orlicí.

Pobočka Zlín: KAS pobočka Zlín, MUDr. Jiří Hoza, Dukelská 3975, 760 01 Zlín.

Pobočka Brno: PhDr. Josef Unger CSc., Borodínova 4, 623 00 Brno.

Pobočka Humpolec: KAS, pobočka Humpolec, Hradská 818, 396 01 Humpolec.

Uzávěrka dalšího čísla: 10. 12. 2003 (vyjde v první lednové dekádě 2004).

HLÁSKA, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. ISSN 1212-4974.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v 1. říjnové dekádě 2003.

Šéfredaktor Petr Rožmberský, technický redaktor ing. Petr Mikota, redaktor pro internet Roman Bečka (www.volny.cz/klubas).
Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Vydává Klub Augusta Sedláčka za přispění Magistrátu města Plzně. Registrováno pod značkou OK ÚmP 23/1991. 350 výtisků.